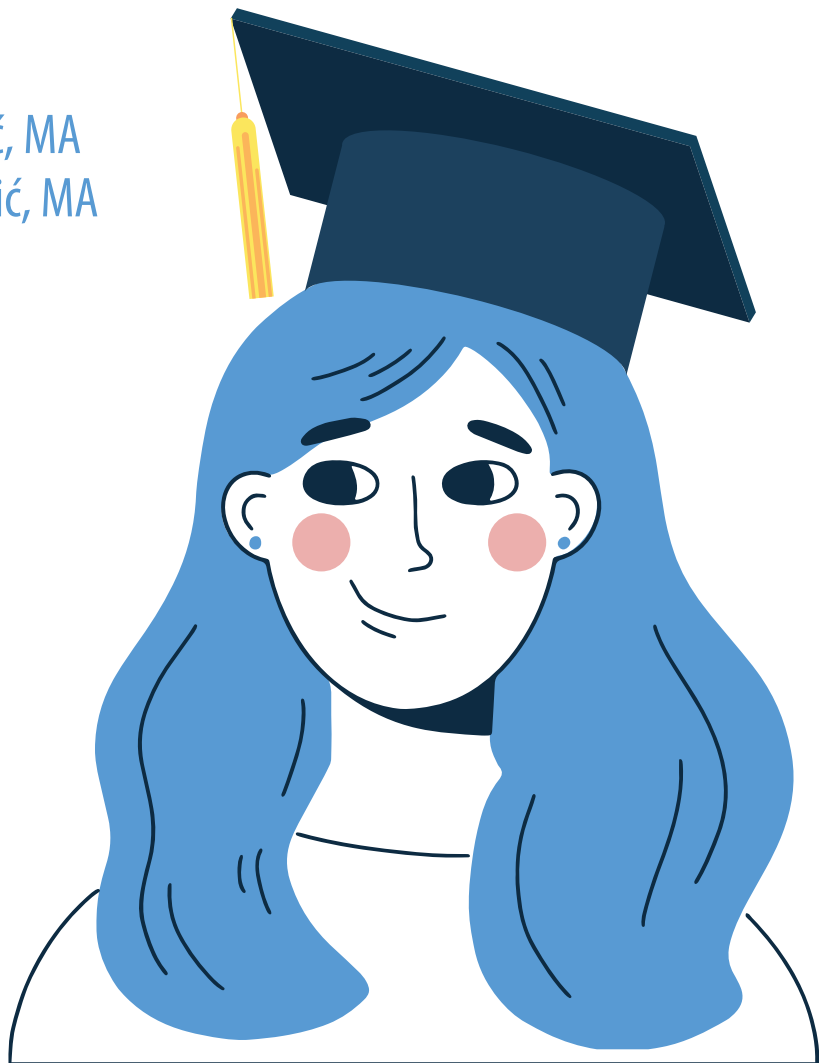

STIPENDIJE ZA UČENIKE I STUDENTE SA HENDIKEPOM U JEDINICAMA LOKALNE SAMOUPRAVE U REPUBLICI SRBIJI

Autori:

Agatina Petrović, MA

Boban Stojanović, MA

**UDRUŽENJE STUDENATA SA HENDIKEPOM
GRUPA ZA ANALIZU I KREIRANJE JAVNIH POLITIKA**

Autori:

Agatina Petrović, MA

Boban Stojanović, MA

Saradnik:

Milan Janković

**STIPENDIJE ZA UČENIKE I STUDENTE SA
HENDIKEPOM U JEDINICAMA LOKALNE
SAMOUPRAVE U REPUBLICI SRBIJI**

Beograd, 2022.

STIPENDIJE ZA UČENIKE I STUDENTE SA HENDIKEPOM
U JEDINICAMA LOKALNE SAMOUPRAVE U REPUBLICI SRBIJI

Izdavač:

Udruženje studenta sa hendikepom

Autori:

Agatina Petrović, MA

Boban Stojanović, MA

Saradnik:

Milan Janković

Grafička obrada:

PAPER ART, Beograd

ISBN 978-86-86417-14-5

Štampa:

Kuća Štampe plus, Beograd

Tiraž:

200 primeraka

Svi pojmovi koji su u tekstu upotrebljeni u muškom gramatičkom rodu obuhvataju i muški i ženski rod osoba na koja se odnose.

Istraživanje je realizovano u okviru projekta Dijalog za razvoj inkluzivnih politika u oblasti učeničkog i studentskog standarda za učenike i studente sa hendikepom u lokalnim zajednicama.

LISTA SKRAĆENICA

USH Udruženje studenata sa hendikepom

JLS Jedinica lokalne samouprave

RS Republika Srbija

SADRŽAJ

LISTA SKRAĆENICA	3
UDRUŽENJU STUDENATA SA HENDIKEPOM – MISIJA I VIZIJA	5
SAŽETAK	6
DEO 1	8
DIJALOG ZA RAZVOJ INKLUZIVNIH POLITIKA U OBLASTI UČENIČKOG I STUDENTSKOG STANDARDA ZA UČENIKE I STUDENTE SA HENDIKEPOM U LOKALNIM ZAJEDNICAMA	8
REČ AUTORA ISTRAŽIVANJA	10
METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA	10
NALAZI ISTRAŽIVANJA	12
Stipendiranje učenika	17
Stipendiranje studenata	20
Analiza i zaključci	25
DEO 2	31
STIPENDIRANJE UČENIKA I STUDENATA SA HENDIKEPOM U REPUBLICI SRBIJI KAO INTEGRALNI DEO INKLUZIVNOG OBRAZOVANJA I VASPITANJA	31
PRISTUP PROBLEMU	35
PRAVNI I STRATEŠKI OKVIR	37
OPŠTI CILJ PRAKTIČNE POLITIKE	44
ANALIZA USPEŠNOSTI KRITERIJUMA KOJE SU JLS PRIMENJIVALE U PRETHODNE DVE GODINE PRILIKOM STIPENDIRANJA UČENIKA I STUDENATA SA HENDIKEPOM	44
BLAŽE DEFINISANI KRITERIJUMI ZA STIPENDIRANJE UČENIKA I STUDENATA SA HENDIKEPOM	53
MERE PRAKTIČNE POLITIKE	56
POKAZATELJI REZULTATA PRAKTIČNE POLITIKE	56
ZAKLJUČAK	57
BIBLIOGRAFIJA	59

UDRUŽENJU STUDENATA SA HENDIKEPOM – MISIJA I VIZIJA

Udruženje studenata sa hendikepom (USH) je nevladina, nestranačka, ne-profitna organizacija koja se bori za ostvarivanje i poštovanje ljudskih prava i izjednačavanje mogućnosti mladih i studenata sa hendikepom kroz kreiranje uslova za inkluzivno formalno i neformalno obrazovanje i primenu socijalnog modela pristupa hendikepu. Udruženje studenata sa hendikepom je osnovano 2000. godine sa ciljem pružanja podrške osobama sa hendikepom u visokom obrazovanju i stvaranja uslova koji bi omogućili samostalnost i ravnopravno učešće osoba sa hendikepom u zajednici.

Kao prva organizacija u Srbiji (SR Jugoslaviji) koja okuplja mlade ljude sa različitim vrstama hendikepa, bez obzira na medicinsku dijagnozu, kao i mlade ljude bez hendikepa kroz inkluzivni, cross-disability pristup, USH se odlučilo za angažovanje u društvenom kontekstu širem od visokog obrazovanja. Sledeći viziju **Obezbeđivanje ravnopravne uloge osoba sa hendikepom u društvu izjednačenih mogućnosti**, Udruženje radi na izgradnji civilnog društva zasnovanog na jednakim mogućnostima i ravnopravnosti svih građana i građanki, nenasilju, nediskriminaciji, poštovanju ljudskih prava bez obzira na različitosti, društvenoj uključenosti i odgovornosti.

Udruženje je u dosadašnjem radu realizovalo preko 150 projekata iz različitih oblasti i programa rada organizacije. Najzačajniji projekti i aktivnosti Udruženja su servisi podrške za studente sa hendikepom, realizacija kampanja o promovisanju ljudskih prava i prava na obrazovanje osoba sa hendikepom, promovisanje društvenog (socijalnog) modela, naspram saosećajnog i medicinskog modela u pristupu osobama sa hendikepom, zagovaranje inkluzivnog obrazovanja na svim nivoima obrazovanja, razvoj i unapređenje obrazovnih inkluzivnih politika, psihosocijalna podrška mladima sa hendikepom, organizacija vršnjačke personalne asistencije u visokom obrazovanju, organizovanje različitih kurseva, obuka i treninga za osnaživanje mladih i studenata sa hendikepom, zagovaranje inkluzivnih

omladinskih politika, osnaživanje omladinskih organizacija za pružanje podrške za aktivno učešće mladih sa hendikepom u omladinskim aktivnostima, realizacija vršnjačkog mentorstva, organizacija i realizacija omladinskih i studentskih inkluzivnih manifestacija i podsticanje političke participacije osoba sa hendikepom.

Aktivnosti USH-a karakterišu sledeći principi: socijalni model pristupa hendikepu naspram medicinskom i milosrdnom modelu pristupa hendikepu, antidiskriminacija, poštovanje različitosti i ljudskih prava, izgradnja civilnog društva, jednake mogućnosti i ravnopravnost, društvena uključenost i odgovornost i inkluzivno i neformalno obrazovanje.

SAŽETAK

Obrazovanje predstavlja najbolji vid borbe jednog društva protiv siromaštva, socijalne isključenosti i predrasuda, a ulaganje i stalno unapređivanje sistema obrazovanja i vaspitanja je siguran put ka ekonomskom i socijalnom napretku države i društva.

Inkluzivno obrazovanje je neodvojivi deo obrazovnog i vaspitnog sistema države. U Republici Srbiji, inkluzivno obrazovanje je institucionalizovano 2009. godine, i od tada se dosta radilo na njegovom unapređivanju po principima pristupačnosti, dostupnosti i pravednosti. Za osobe sa hendikepom, koje su u većem riziku od siromaštva i socijalne isključenosti, zbog otežane pozicije iz koje nastupaju, sistem dobro razvijenog inkluzivnog obrazovanja, koji se upravno zasniva na jednakoj pristupačnosti za sve, vrlo je bitan činilac podrške i razvoja tih osoba kao ravnopravnih članova zajednice.

Ova publikacija fokusira se na mlade ljude, učenike i studente sa hendikepom, prepoznaje ih kao glavne činioce društvene promene koja treba da rezultira inkluzivnijim društvom sa pravednijim šansama za sve svoje članove. Svrha publikacije jeste upoznavanje zainteresovane javnosti sa situacijom u oblasti učničkih i studentskih stipendija na lokalnom nivou u

Srbiji, na osnovu podataka koji su prikupljeni upitnikom u skladu sa Zakonom o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja, i kvalitativne analize prikupljenih podataka, a glavni cilj jeste unapređivanje sistema inkluzivnog obrazovanja i vaspitanja, pružanjem finansijske pomoći i podrške mladima sa hendikepom, u vidu učeničkih i studentskih stipendija na lokalnom nivou. Lokalni nivo, odnosno neposreda sredina u kojoj mladi ljudi žive i školuju se, prepoznata je kao glavni nosilac promena. Analiza koja je pred vama, kao glavni rezultat ponudiće konkretne kriterijume koji su blaže definisani u odnosu na kriterijume po kojima se dodeljuju učeničke i studentske stipendije široj populaciji, sa idejom da mlade osobe sa hendikepom imaju mogućnost da ostvare kompetitivnost, u skladu sa svojim sposobnostima, a ne da budu isključivo pasivni primaoci socijalne pomoći. Sprovođenje takve praktične politike treba da rezultira inkluzivnijim društvom, u kome osobe sa hendikepom aktivno učestvuju i doprinose zajednici, izlaze na tržište rada, postaju kompetitivne i samostalne.

DIJALOG ZA RAZVOJ INKLUZIVNIH POLITIKA U OBLASTI UČENIČKOG I STUDENTSKOG STANDARDA ZA UČENIKE I STUDENTE SA HENDIKEPOM U LOKALNIM ZAJEDNICAMA

Projekat *Dijalog za razvoj inkluzivnih politika u oblasti učeničkog i studentskog standarda za učenike i studente sa hendikepom u lokalnim zajednicama* je nastao na osnovu iskustva rada USH-a sa studentima sa hendikepom i brojnim izazovima sa kojima se oni susreću u svom obrazovanju. Osnovni problem na kome projekat počiva je taj što konkurcusi za učeničke i studentske stipendije koje dodeljuju lokalne samouprave nisu senzibilisani za različitosti koji poživaju na hendikepu. Iz tog razloga, đaci i studenti sa hendikepom su u riziku od socijalne isključenosti i siromaštva, jer oni sami i njihove porodice ne mogu u dovoljnoj meri da obezbede materijalna sredstva za sve izazove sa kojima se učenici i studenti sa hendikepom susreću u obrazovanju i svakodnevnom funkcionisanju. Dodatno, učenici i studenti sa hendikepom, zbog uticaja barijera i izazova sa kojima se susreću, nisu u dovoljnoj meri kompetitivni da bi mogli da ispune propisane uslove kojima bi ostvarili pravo na stipendiju lokalne samouprave i na taj način ostaju bez prilike da obezbede deo sredstava za svoje obrazovanje, a ujedno im je uskraćeno pravo na podršku koju njihova lokalna zajednica pruža drugim učenicima i studentima.

Cilj projekta je uspostavljanje dijaloga za razvoj podrške učenicima i studentima sa hendikepom od strane jedinica lokalne samouprave, kao početni vid zagovaranja u uspostavljanju podrške za ravnopravo uključivanje osoba sa hendikepom i razvijanje inkluzivnog društva.

Udruženje studenata sa hendikepom projekat *Dijalog za razvoj inkluzivnih politika u oblasti učeničkog i studentskog standarda za učenike i studente sa hendikepom u lokalnim zajednicama* realizuje u saradnji sa Grupom za analizu i krei-

ranje javnih politika, uz podršku Beogradske otvorene škole, koja je ostvarena kroz program *Dijalog promena: Podrška reformama kroz saradnju organizacija civilnog društva i javnih vlasti*, a koji je podržan od strane Evropske unije.

Zbog čega su učeničke i studentske stipendije deo dijaloga civilnog društva sa javnim vlastima? Svaka društvena zajednica ulaže u svoj razvoj i svoju budućnost. Jedan od vidova ulaganja je upravo kroz sistem obrazovanja i podrške mladima u obrazovanju. Mladi sa hendikepom nailaze na veliki broj barijera koje je stvorilo društvo svojim razvojem, principima koji počivaju na velikom broju prosečnosti, ili jednostavno usled velikog broja ograničavajućih uticaja koje nije otklonilo. Iz tih razloga mladi sa hendikepom imaju mnogo manje šansi da ostvare sve mogućnosti koje je društvo stvorilo za mlade ljude. Jedna od takvih mogućnosti koje lokalne zajednice u Srbiji pružaju mladima, su učeničke i studentske stipendije, čiji iznos treba da pokrije deo troškova školovanja. Na taj način lokalna zajednica ulaže u svoje buduće generacije, pružajući im podršku u obrazovanju i razvoju, a mladi stiču osećaj pripadnosti i odgovornosti prema zajednici. Značajan broj lokalnih zajednica u Srbiji preko svojih lokalnih samouprava dodeljuje stipendije srednjoškolicima i studentima, ali su kriterijumi na konkursima takvi da većina srednjoškolaca i studenata sa hendikepom ne može da ih ispuni, pa ni da stekne osećaj pripadnosti zajednici. Nije pouzdano tvrditi da bi učenici i studenti sa hendikepom razvili osećaj odbačenosti od zajednice zbog toga što ne mogu da ostvare pravo na stipendiju, ali će sigurno imati osećaj zanemarenosti i isključenosti od strane zajednice u kojoj žive i školuju se.

Udruženje studenata sa hendikepom je prepoznalo potrebu da kroz zaganje i dijalog utiče na jedinice lokalnih samouprava da budu odgovornije i pravednije u svom radu, i omoguće da svi mladi mogu da ostvare pravo na podršku u vidu stipendija, koju trenutno pružaju samo jednom delu mladih osoba. Podrška zajednice mladima sa hendikepom znači da inkluzivno i pravedno društvo u Srbiji ima šansu, ali je potrebno da se omogući adekvatna podrška, a stipendije su upravo deo takve društvene podrške.

REČ AUTORA ISTRAŽIVANJA

Ovo istraživanje je imalo za cilj da ispita i utvrdi nivo rasprostranjenosti učeničkih i studentskih stipendija jedinica lokalne samouprave, kao i postojanje kriterijuma za stipendiranje učenika i studenata sa hendikepom. Istraživanje daje pregled svih 145 opština i gradova u Republici Srbiji i instrumenata stipendiranja ukoliko postoje učeničke i/ili studentske stipendije. Istraživanje je realizovano od avgusta do novembra 2021. godine koristeći prava koje proizilaze iz Zakona o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja.

Istraživanje je realizovano u saradnji Udruženja studenata sa hendikepom i Grupe za analizu i kreiranje javnih politika u okviru projekta *Dijalog za razvoj inkluzivnih politika u oblasti učeničkog i studentskog standarda za učenike i studente sa hendikepom u lokalnim zajednicama*.

METODOLOGIJA ISTRAŽIVANJA

Istraživanje je realizovano u periodu od avgusta do novembra 2021. godine. U skladu sa ciljem istraživanja, a to je da se utvrdi koje jedinice lokalne samouprave imaju stipendije za učenike i studente, putem kog mehanizma se one dodeljuju, koliki je iznos stipendija, da li postoji određeni broj stipendija koje se dodeljuju ili broj varira u odnosu na postignute uspehe učenika i studenata, da li jedinice lokalne samouprave imaju posebne kriterijume za učenike i studente sa hendikepom i na koji način se oni dodeljuju, bilo je neophodno da kreiramo istraživački instrument – upitnik za jedinice lokalne samouprave.

Da bi se prikupile sve neophodne informacije u vezi sa postojanjem i dodelom stipendija za učenike i studente u jedinicama lokalne samouprave, istraživač je, koristeći mogućnosti i prava koja proističu iz Zakona o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja¹ sastavio zahtev za in-

¹ Zakon o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja, „Službeni glasnik RS“ br. 120/2004, 54/2007, 104/2009 i 36/2010.

formacijama od javnog značaja i zahtev poslao skupštinama opština i gradova, predsednicima opština i gradonačelnicima i opštinskim i gradskim upravama, kao i ovlašćenim licima u svim jedinicama lokalne samouprave u Srbiji bez Kosova i Metohije (zbog drugačijeg definisanja sistema lokalne samouprave, a u skladu sa Rezolucijom Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija 1244). Prema tome, ovo istraživanje nije rađeno na uzorku opština i gradova, već je uključio sve jedinice lokalne samouprave u Republici Srbiji.

Zahtevi su poslani krajem avgusta 2021. godine i za svaku pohvalu je visoka responsivnost jedinica lokalne samouprave (JLS) u pogledu dostavljanja traženih informacija, što potvrđuje činjenica da je od 145 poslatih zahteva, upućeno samo 18 žalbi (12,4%) nadležnom organu (Povereniku za informacije od javnog značaja i zaštitu podataka o ličnosti) u slučaju nepostupanja po zahtevu. Do zaključenja ovog istraživanja, nismo uspeli da dobijemo podatke od dve JLS, u pitanju su grad Valjevo i ioština Stara Pazova. Podaci o ove dve lokalne samouprave su prikupljeni Internet pretragom. Za eventualne greške u podacima odgovorne su isključivo JLS koje ni pored žalbi za nepostupanje nisu do sada dostavile podatke, a zbog potreba istraživanja nismo mogli dalje da odlažemo objavljivanje nalaza.

Sva pitanja koja su definisana zahtevom za slobodan pristup informacijama od javnog značaja trebalo je da nam daju odgovore na istraživački upitnik i da, putem njih, dobijemo kompletne podatke o stipendijama za učenike i studente u jedinicama lokalne samouprave u Srbiji.

Istraživanjem nisu obuhvaćene gradske opštine koje postoje u određenim gradovima (Beograd, Niš, Užice, Vranje, Požarevac) zato što gradske opštine nisu jedinice lokalne samouprave i tek nekoliko gradova koristi mogućnost za obrazovanje gradskih opština u skladu sa Zakonom o lokalnoj samoupravi, a dodatno njihovi budžeti i nadležnosti nisu ni približni onome što jesu poslovi i nadležnosti jedinica lokalnih samouprava (opština, gradova i grada Beograda).²

² Zakon o lokalnoj samoupravi, „Službeni glasnik RS“ br. 129/2007, 83/2014 – dr. zakon, 101/2016 – dr. zakon, 47/2018 i 111/2021 – dr. zakon, član 25.

Nakon prikupljanja svih podataka, predstavljamo analizu podataka o učeničkim i studentskim stipendijama jedinica lokalne samouprave u Republici Srbiji. Osim samog pregleda podataka, testirali smo i da li postoje statističke značajnosti u pogledu stipendiranja učenika i studenata od strane jedinice lokalne samouprave u odnosu na veličinu jedinice lokalne samouprave i stepen razvijenosti lokalnih samouprava.

Publikovanje rezultata ima za cilj da učenicima i studentima omogući uvid u stipendiranja koja postoje u njihovim lokalnim samoupravama, ali predstavlja i osnov za zagovaranje unapređenja položaja svih učenika i studenata, a posebno učenika i studenata sa hendikepom.

NALAZI ISTRAŽIVANJA

U ovom delu publikacije predstavljamo nalaze istraživanja i stanje jedinica lokalnih samouprava u odnosu na postojanje učeničkih i studentskih stipendija. Nalazi istraživanja su razvrstani prema okruzima kojima pripadaju opštine i gradovi.

Tabela 1. Jedinice lokalne samouprave koje nemaju stipendije ni za učenike ni za studente

Okrug	Opština ili grad (jedinica lokalne samouprave)
Mačvanski okrug	Vladimirci Ljubovija
Kolubarski okrug	Valjevo Mionica
Podunavski okrug	Smederevska Palanka
Braničevski okrug	Golubac Žabari
Šumadijski okrug	Kragujevac

Pomoravski okrug	Jagodina Svilajnac Ćuprija
Borski okrug	Kladovo Majdanpek
Zaječarski okrug	Sokobanja
Zlatiborski okrug	Nova Varoš Prijepolje Sjenica
Moravički okrug	Lučani
Raški okrug	Vrnjačka Banja
Rasinski okrug	Aleksandrovac Brus
Nišavski okrug	Gadžin Han Doljevac Merošina Ražanj
Toplički okrug	Prokuplje
Pirotski okrug	Bela Palanka
Jablanički okrug	Vlasotince Leskovac
Pčinjski okrug	Bosilegrad Bujanovac Vladičin Han Vranje Surdulica Trgovište
Srednje-Banatski okrug	Sečanj

Južno-Banatski okrug	Bela Crkva Kovačica Kovin Opovo Pančevo Plandište
Južno-Bački okrug	Bački Petrovac Novi Sad Vrbas
Sremski okrug	Irig Stara Pazova

Ukupno 47 jedinica lokalne samouprave (opština i gradova) nema program podrške stipendiranja ni učenika ni studenata.

Grafikon 1. JLS prema postojanju stipendija za učenike ili studente

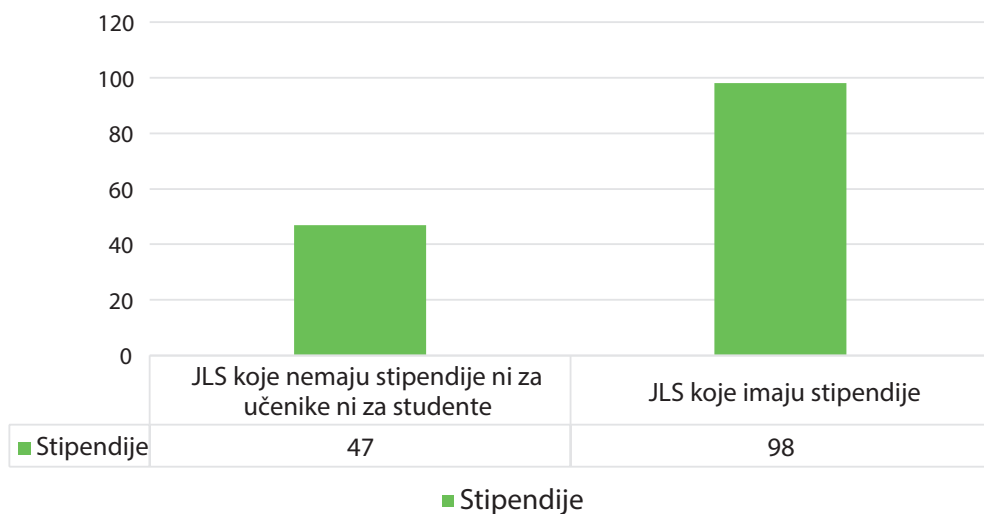

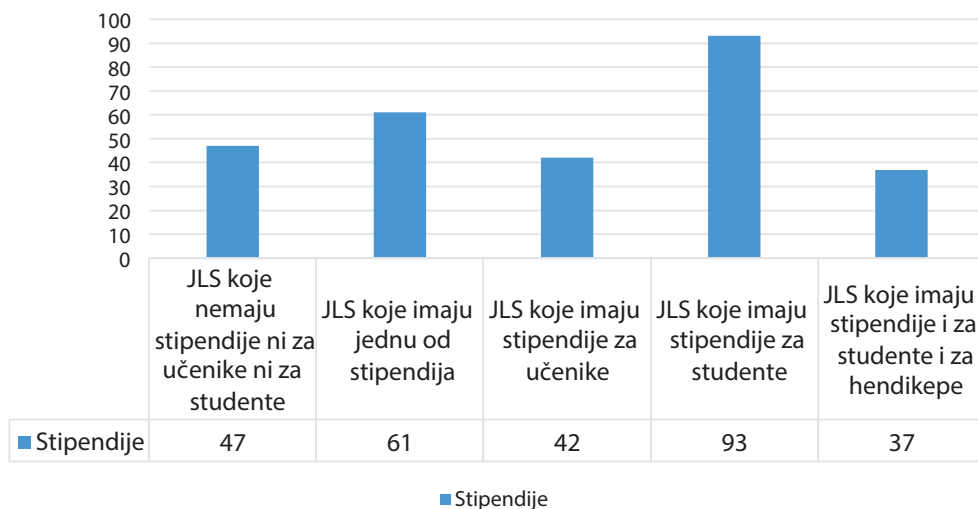
Tabela 2. Jedinice lokalne samouprave koje imaju stipendije i za učenike i za studente

Okруг	Opština ili grad (jedinica lokalne samouprave)
Beogradski okrug	Beograd
Mačvanski okrug	Krupanj Loznica
Podunavski okrug	Velika Plana Smederevo
Braničevski okrug	Žagubica
Šumadijski okrug	Batočina Rača Lapovo
Pomoravski okrug	Paraćin
Borski okrug	Negotin
Zaječarski okrug	Boljevac Knjaževac
Zlatiborski okrug	Arilje Bajina Bašta Užice
Moravički okrug	Gornji Milanovac Ivanjica Čačak
Rasinski okrug	Kruševac Trstenik
Nišavski okrug	Aleksinac Svrljig Niš
Toplički okrug	Kuršumlija
Pirotski okrug	Babušnica

Severno-Bački okrug	Subotica
Srednje-Banatski okrug	Zrenjanin Nova Crnja
Severno-Banatski okrug	Ada
Južno-Banatski okrug	Vršac
Južno-Bački okrug	Bač Bačka Palanka Beočin Sremski Karlovci Temerin
Sremski okrug	Ruma

Ukupno 37 jedinica lokalne samouprave (opština i gradova) ima program podrške stipendiranja i učenika i studenata. Značajno je veći broj jedinica lokalne samouprave (opština i gradova) koje imaju program stipendiranja studenata u odnosu na stipendiranje učenika.

Grafikon 2. JLS prema postojanju stipendija za učenike i studente

Ukupno 47 JLS nema stipendije ni za učenike ni za studente. Broj JLS koji imaju jednu od stipendija je 61. Ukupno je 37 JLS koje imaju stipendije i za učenike i za studente, 42 JLS imaju stipendije za učenike, a 93 JLS stipendije za studente.

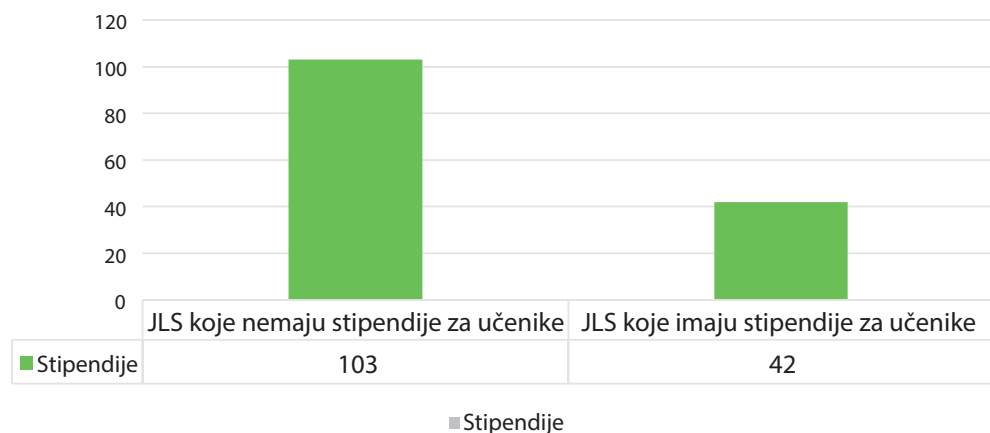
STIPENDIRANJE UČENIKA

Tabela 3. Opštine i gradovi (jedinice lokalne samouprave) koje imaju stipendije za učenike (42)

Beograd	Krupanj	Loznica
Velika Plana	Smederevo	Žagubica
Batočina	Rača	Lapovo
Paraćin	Rekovac	Negotin
Boljevac	Knjaževac	Arilje
Bajina Bašta	Požega	Užice
Gornji Milanovac	Ivanjica	Čačak
Kruševac	Trstenik	Aleksinac
Svrljig	Niš	Kuršumlija
Babušnica	Medveđa	Crna Trava
Preševo	Subotica	Zrenjanin
Nova Crnja	Ada	Vršac
Bač	Bačka Palanka	Beočin
Sremski Karlovci	Temerin	Ruma

Ukupno 42 opštine i grada imaju program stipendiranja učenika.

Grafikon 3. JLS u odnosu na postojanje programa stipendiranja učenika

Ukupno 42 jedinice lokalne samouprave imaju programe stipendiranja učenika (28.97% jedinica lokalnih samouprava), a 103 jedinice lokalne samouprave nemaju program stipendiranja učenika (71.03%).

Od opština i gradova koje imaju program stipendiranja učenika, u 25 opština i gradova broj stipendija nije ograničen, odnosno nije unapred definisan nego stipendije dobijaju svih učenici koji ispune predviđene kriterijume.

Broj stipendija koji se dodeljuju su različiti u zavisnosti od opštine/gradova. Do 10 stipendija dodeljuje 10 opština/gradova, od 10 do 30 stipendija dodeljuje 12 opština/gradova, od 30 do 60 stipendija dodeljuje 7 opština/gradova, od 60 do 100 stipendija dodeljuje 5 opština/gradova i više od 100 stipendija dodeljuje 5 opština/gradova (Svrljig, Kuršumljija, Babušnica, Preševo i Zrenjanin).

Iznos stipendija koje dobijaju učenici takođe zavisi od opštine/gradova. Do 4.000 dinara iznos je koji učenici dobijaju u 10 opština/gradova, od 4.000 do 7.000 dinara učenici dobijaju u 23 opštine/gradova, od 7.000 do 9.000 dinara učenici dobijaju u 2 opštine/gradova i više od 9.000 dinara učenici dobijaju u 4 opštine/gradova (Beograd, Rekovac, Ada i Beočin).

Tabela 4. JLS prema iznosu učeničkih stipendija

Iznos	JLS
Do 4.000 RSD	Žagubica, Rača, Paraćin, Negotin, Kuršumljija, Crna Trava, Subotica, Vršac, Bač, Ruma
Od 4.000 do 7.000 RSD	Krupanj, Loznica, Velika Plana, Smederevo, Batočina, Lapovo, Boljevac, Arilje, Bajina Bašta, Užice, Gornji Milanovac, Ivanjica, Čačak, Kruševac, Trstenik, Aleksinac, Svrljig, Babušnica, Medveđa, Preševo, Zrenjanin, Bačka Palanka, Temerin,
Od 7.000 do 9.000 RSD	Niš, Sremski Karlovci
Više od 9.000 RSD	Beograd, Rekovac, Ada, Beočin

Tabela 5. Opštine i gradovi koji imaju kriterijume za stipendiranje učenika sa hendikepom

Smedrevo	Rekovac
Negotin	Užice
Babušnica	Zrenjanin

Broj JLS u kojima postoje kriterijumi za stipendiranje učenika sa hendikepom je 6 (4% od ukupnog broja JLS i 14.3% od broja JLS koje imaju stipendije za učenike).

U 6 opština/gradova postoje kriterijumi za učenike sa invaliditetom ili hroničnim bolestima. U pitanju su: Smedrevo, Rekovac, Negotin, Užice, Babušnica i Zrenjanin.

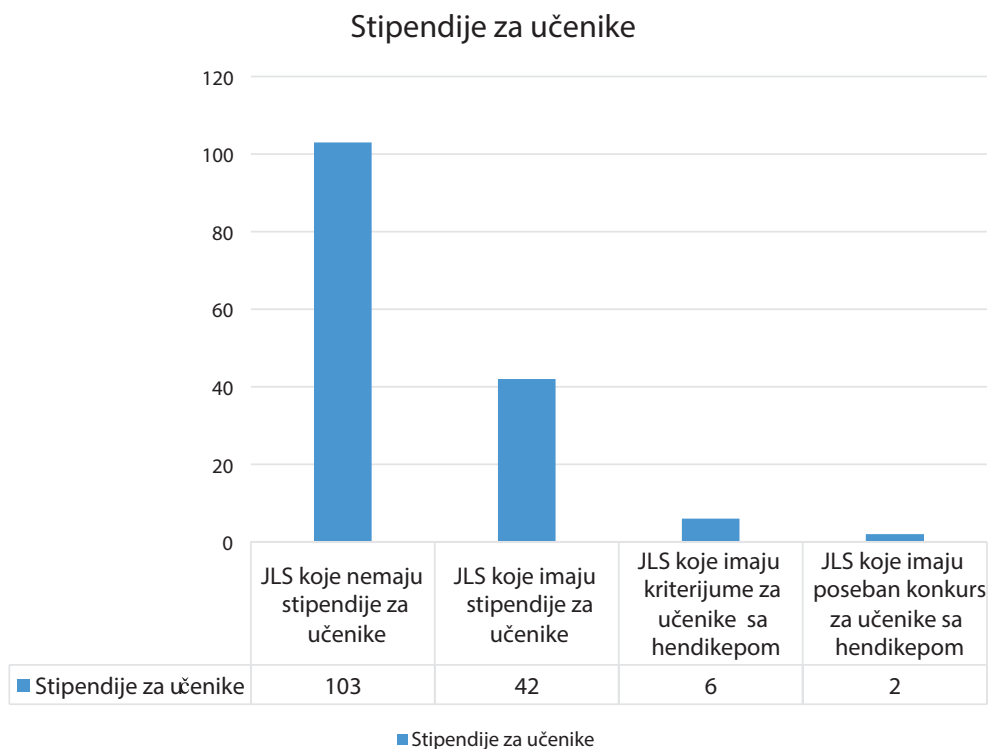
Tabela 6. Opštine i gradovi koji imaju poseban konkurs za učenike sa hendikepom

Beograd	Knjaževac
---------	-----------

Poseban konkurs za učenike sa invaliditetom ili hroničnim bolestima imaju 2 opštine/grada. U pitanju su: Beograd i Knjaževac.

Broj stipendija koje su dodeljene učenicima sa invaliditetom ili hroničnim bolestima kroz posebne kriterijume ili kroz posebne konkurse je sledeći: Smedrevo - 2, Rekovac – nije bilo odobrenih stipendija po ovom kriterijumu, Negotin – nije bilo prijave na konkurs, Užice - 1, Babušnica – 7, Zrenjanin – 8, Beograd – 21 i Knjaževac - 5.

Grafikon 4. Stipendije za učenike - pregled

STIPENDIRANJE STUDENATA

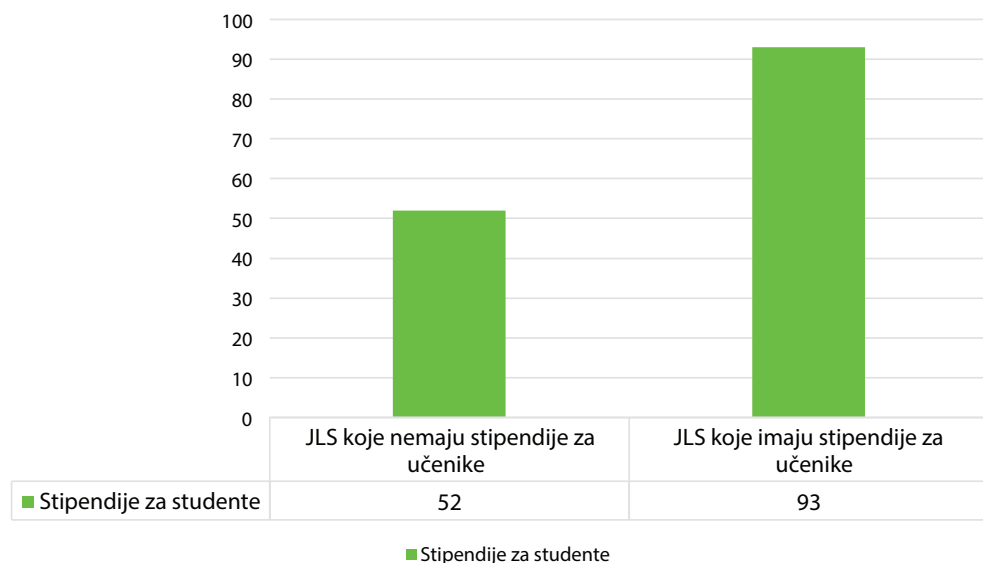
Tabela 7. Opštine i gradovi (jedinice lokalne samouprave) koji imaju stipendije za studente (93)

Beograd	Bogatić	Koceljeva	Krupanj	Loznica
Mali Zvornik	Šabac	Lajkovac	Ljig	Osečina
Ub	Velika Plana	Smederevo	Veliko Gradište	Žagubica
Kučevo	Malo Crniće	Petrovac na Mlavi	Požarevac	Arandjelovac
Batočina	Knić	Rača	Topola	Lapovo

Despotovac	Paraćin	Bor	Negotin	Boljevac
Zaječar	Knjaževac	Arilje	Bajina Bašta	Kosjerić
Požega	Priboj	Užice	Čajetina	Gornji Milanovac
Ivanjica	Čačak	Kraljevo	Novi Pazar	Raška
Tutin	Varvarin	Kruševac	Trstenik	Ćićevac
Aleksinac	Svrljig	Niš	Blace	Kuršumlja
Babušnica	Dimitrovgrad	Pirot	Bojnik	Lebane
Bačka Topola	Mali Idoš	Subotica	Žitište	Zrenjanin
Nova Crnja	Novi Bečej	Ada	Kanjiža	Kikinda
Novi Kneževac	Senta	Čoka	Alibunar	Vršac
Apatin	Kula	Odžaci	Sombor	Bač
Bačka Palanka	Beočin	Bečej	Žabalj	Srbobran
Sremski Karlovci	Temerin	Titel	Indija	Pećinci
Ruma	Sremska Mitrovica	Šid		

Ukupno 93 opštine i grada imaju program stipendiranja studenata, dok 52 opštine i grada nemaju program stipendiranja studenata.

Grafikon 5. Stipendije za studente

Od opština i gradova koje imaju program stipendiranja studenata, u 51 opštini i gradu broj stipendija nije ograničen, odnosno nije unapred definisan nego stipendije dobijaju svi studenti koji ispune predviđene kriterijume.

Broj stipendija koji se dodeljuju su različiti u zavisnosti od opštine/gradova. Do 10 stipendija dodeljuje 9 opština/gradova, od 10 do 30 stipendija dodeljuje 24 opštine/gradova, od 30 do 60 stipendija dodeljuje 12 opština/gradova, od 60 do 100 stipendija dodeljuje 25 opština/gradova i više od 100 stipendija dodeljuje 17 opština/gradova (Lajkovac, Ub, Velika Plana, Užice, Gornji Milanovac, Čačak, Tutin, Kuršumljia, Bačka Topola, Subotica, Zrenjanin, Kikinda, Alibunar, Apatin, Srbobran, Inđija i Ruma).

Iznos stipendija koje dobijaju studenti takođe zavisi od opštine/gradova. Do 4.000 dinara iznos je koji studenti dobijaju u 5 opština/gradova, od 4.000 do 7.000 dinara studenti dobijaju u 28 opština/gradova, od 7.000 do 9.000 dinara studenti dobijaju u 25 opština/gradova i više od 9.000 dinara studenti dobijaju u 28 opština/gradova (Beograd, Bogatić, Koceljeva, Loznica, Mali Zvornik, Šabac, Lajkovac, Ljig, Osečina, Veliko Gradište, Petrovac na Mlavi, Požarevac, Knić, Priboj, Užice, Čajetina, Kraljevo, Varvarin, Svrljig, Subotica, Žitište, Ada, Kanjiža, Sombor, Beočin, Sremski Karlovci, Titel, Inđija).

Tabela 8. JLS prema iznosu stipendija za studente

Iznos	JLS
Do 4.000 RSD	Malo Crniće, Požega, Kuršumlija, Bojnik, Lebane,
Od 4.000 do 7.000 RSD	Ub, Velika Plana, Smederevo, Žagubica, Kučevo, Arandjelovac, Batočina, Rača, Topola, Lapovo, Paraćin, Negotin, Boljevac, Arilje, Bajina Bašta, Gornji Milanovac, Novi Pazar, Aleksinac, Blace, Babušnica, Bačka Topola, Mali Idoš, Novi Kneževac, Čoka, Vršac, Kula, Bač, Bačka Palanka,
Od 7.000 do 9.000 RSD	Krupanj, Despotovac, Bor, Zaječar, Kosjerić, Ivanjica, Čačak, Raška, Kruševac, Trstenik, Čičevac, Niš, Dimitrovgrad, Pirot, Zrenjanin, Novi Bečej, Kikinda, Senta, Apatin, Odžaci, Bečej, Temerin, Pećinci, Ruma, Šid
Više od 9.000 RSD	Beograd, Bogatić, Koceljeva, Loznica, Mali Zvornik, Šabac, Lajkovac, Ljig, Osečina, Veliko Gradište, Petrovac na Mlavi, Požarevac, Knić, Priboj, Užice, Čajetina, Kraljevo, Varvarin, Svrljig, Subotica, Žitište, Ada, Kanjiža, Sombor, Beočin, Sremski Karlovci, Titel, Indija

Tabela 9. Opštine i gradovi koji imaju kriterijume za stipendiranje studenata sa hendikepom

Smederevo	Veliko Gradište
Negotin	Kosjerić
Ivanjica	Raška
Babušnica	Zrenjanin
Titel	Ruma

Broj JLS u kojima postoje kriterijumi za stipendiranje studenata sa hendikepom je 10 (6.9% od ukupnog broja JLS i 10.75% od broja JLS koje imaju stipendije za studente).

Ukupno 10 opština i gradova imaju kriterijume za stipendiranje studenata sa invaliditetom ili hroničnim bolestima. To su: Smederevo, Veliko Gradište, Negotin, Kosjerić, Ivanjica, Raška, Babušnica, Zrenjanin, Titel i Ruma.

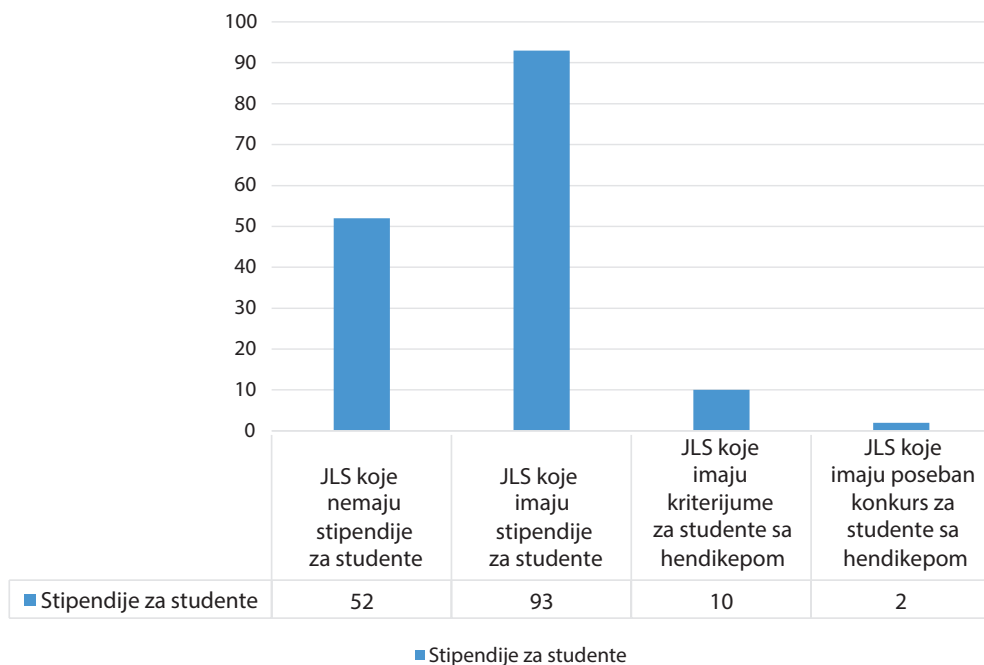
Tabela 10. Opštine i gradovi koji imaju poseban konkurs za studente sa hendikepom

Beograd	Knjaževac
---------	-----------

Samo 2 opštine/grada imaju poseban konkurs za studente sa hendikepom. Kao i u slučaju stipendija za učenike, to su: Beograd i Knjaževac.

Broj stipendija koje su dodeljene studentima sa invaliditetom ili hroničnim bolestima kroz posebne kriterijume ili kroz posebne konkurse je sledeći: Smederevo - nije bilo prijava studenata sa invaliditetom, Veliko Gradište - nije bilo prijava studenata sa invaliditetom, Negotin – nije bilo prijava studenata sa invaliditetom, Kosjerić - 2, Ivanjica - nije bilo prijava studenata sa invaliditetom, Raška - 14, Babušnica - nije bilo prijava studenata sa invaliditetom, Zrenjanin - 11, Titel - 6, Ruma - 1, Beograd – 21 i Knjaževac - 5.

Grafikon 6. Stipendije za studente - pregled

ANALIZA I ZAKLJUČCI

Nalazi ovog istraživanja nam pokazuju da 42 (28.97%) jedinice lokalne samouprave stipendira učenike i 93 (64.14%) jedinice lokalne samouprave stipendira studente.

Samo 6 (4.14%) jedinica lokalnih samouprava ima posebne kriterijume za učenike sa hendikepom i samo 2 (1.38%) jedinice lokalne samouprave imaju poseban konkurs za učenike sa hendikepom. Samo 10 (6.9%) jedinica lokalnih samouprava ima posebne kriterijume za studente sa hendikepom i samo 2 (1.38%) jedinice lokalne samouprave imaju poseban konkurs za studente sa hendikepom.

Kao dodatnu analizu, testirali smo da li postoji korelacija između postojanja stipendija za učenike i studente i postojanje kriterijuma za učenike i studente sa hendikepom, kao i broj i visinu stipendija za učenike i studente u odnosu na tip jedinice lokalne samouprave (opština ili grad), veličinu jedinice lokalne samouprave (do 10.000 stanovnika, do 50.000 stanovnika, do 100.000 stanovnika i preko 100.000 stanovnika) i stepen razvijenosti jedinica lokalne samouprave (na osnovu kategorija razvijenosti prema Uredbi o utvrđivanju jedinstvene liste razvijenosti regiona i jedinica lokalne samouprave).

Testovi i analize su rađeni na nivoima značajnosti *** = $p < 0,001$; ** = $p < 0,01$ i * = $p < 0,05$.

KORELACIJE – UČENIČKE STIPENDIJE

Prvo predstavljamo postojanje stipendija za učenike u odnosu na tip, veličinu i stepen razvijenosti jedinica lokalnih samouprava.

Tabela 11. JLS sa stipendijama za učenike u odnosu na tip JLS

Tip JLS	Broj JLS koje imaju stipendije za učenike u odnosu na ukupan broj JLS prema tipu JLS
Opštine	32/117
Gradovi	10/28

Od 117 opština – 32 imaju stipendije za učenike. Od 28 gradova – 10 ima stipendije za učenike.

Tabela 12. JLS sa stipendijama za učenike u odnosu na veličinu JLS

Veličina JLS	Broj JLS koje imaju stipendije za učenike u odnosu na ukupan broj JLS prema veličini JLS
Do 10 000 stanovnika	5/11
Do 50 000 stanovnika	23/102
Do 100 000 stanovnika	7/18
Preko 100 000 stanovnika	7/14

Od 11 JLS do 10 000 stanovnika – 5 ima stipendije za učenike, od 102 JLS do 50 000 stanovnika – 23 ima stipendije za učenike, od 18 JLS do 100 000 stanovnika – 7 ima stipendije za učenike i od 14 JLS preko 100 000 stanovnika – 7 ima stipendije za učenike.

Tabela 13. JLS sa stipendijama za učenike u odnosu na stepen razvijenosti

Stepen razvijenosti	Broj JLS koje imaju stipendije za učenike u odnosu na ukupan broj JLS prema grupama razvijenosti
Prva grupa	8/20
Druga grupa	12/34
Treća grupa	11/47
Četvrta grupa	6/25
Peta grupa	5/19

Od 20 JLS iz prve grupe razvijenosti – 8 ima stipendije za učenike, od 34 JLS iz druge grupe razvijenosti – 12 ima stipendije za učenike, od 47 JLS iz treće grupe razvijenosti – 11 ima stipendije za učenike, od 25 JLS iz četvrte grupe razvijenosti – 6 ima stipendije za učenike i od 19 JLS iz pete grupe – 5 ima stipendije za učenike.

U odnosu na to da li jedinice lokalne samouprave imaju ili nemaju učeničke stipendije ne postoji korelacija u odnosu na tip, veličinu i stepen razvijenosti jedinica lokalne samouprave.

U odnosu na to koliko jedinice lokalne samouprave dodeljuju stipendija, da li je broj stipendija ograničen ili nije i koliki je iznos stipendija za učenike, postoji korelacija* između stepena razvijenosti jedinica lokalne samouprave i broja stipendija koje se dodeljuju na nivou značajnosti od 0,05.

U odnosu na postojanje kriterijuma za učenike sa hendikepom i posebnim konkursom za učenike sa hendikepom ne postoji korelacija u odnosu na tip, veličinu i stepen razvijenosti jedinica lokalne samouprave.

KORELACIJE – STUDENTSKE STIPENDIJE

Prvo predstavljamo postojanje stipendija za studente u odnosu na tip, veličinu i stepen razvijenosti jedinica lokalnih samouprava.

Tabela 14. JLS sa stipendijama za studente u odnosu na tip JLS

Tip JLS	Broj JLS koje imaju stipendije za studente u odnosu na ukupan broj JLS prema tipu JLS
Opštine	73/117
Gradovi	20/28

Od 117 opština – 73 imaju stipendije za studente. Od 28 gradova – 20 ima stipendije za studente.

Tabela 15. JLS sa stipendijama za studente u odnosu na veličinu JLS

Veličina JLS	Broj JLS koje imaju stipendije za studente u odnosu na ukupan broj JLS prema veličini JLS
Do 10 000 stanovnika	3/11
Do 50 000 stanovnika	67/102
Do 100 000 stanovnika	13/18
Preko 100 000 stanovnika	10/14

Od 11 JLS do 10 000 stanovnika – 3 ima stipendije za studente, od 102 JLS do 50 000 stanovnika – 67 ima stipendije za studente, od 18 JLS do 100 000 stanovnika – 13 ima stipendije za studente i od 14 JLS preko 100 000 stanovnika – 10 ima stipendije za studente.

Tabela 16. JLS sa stipendijama za studente u odnosu na stepen razvijenosti

Stepen razvijenosti	Broj JLS koje imaju stipendije za studente u odnosu na ukupan broj JLS prema grupama razvijenosti
Prva grupa	14/20
Druga grupa	28/34
Treća grupa	31/47
Četvrta grupa	13/25
Peta grupa	7/19

Od 20 JLS iz prve grupe razvijenosti – 14 ima stipendije za studente, od 34 JLS iz druge grupe razvijenosti – 28 ima stipendije za studente, od 47 JLS iz treće grupe razvijenosti – 31 ima stipendije za studente, od 25 JLS iz četvrte grupe razvijenosti – 13 ima stipendije za studente i od 19 JLS iz pete grupe – 7 ima stipendije za studente.

U odnosu na to da li jedinice lokalne samouprave imaju ili nemaju studentske stipendije postoji korelacija** u odnosu na stepen razvijenosti jedinica lokalne samouprave na nivou značajnosti od 0,01.

U odnosu na to koliko jedinice lokalne samouprave dodeljuju stipendija, da li je broj stipendija ograničen ili nije i koliki je iznos stipendija za studente, postoji korelacija između tipa jedinica lokalne samouprave i a) broja stipendija* i b) iznosa stipendija* na nivou značajnosti od 0,05. Postoji i korelacija* između veličine jedinice lokalne samouprave i broja stipendija na nivou značajnosti od 0,05. Takođe, postoji korelacija između stepena razvijenosti jedinica lokalne samouprave i iznosa stipendija za studente na nivou značajnosti od 0,05.

U odnosu na postojanje kriterijuma za studente sa hendikepom i posebnim konkursom za studente sa hendikepom ne postoji korelacija u odnosu na tip, veličinu i stepen razvijenosti jedinica lokalne samouprave.

Istraživanje je pokazalo da jako mali broj jedinica lokalne samouprave vodi računa i ima instrumente podrške učenicima i studentima sa hendikepom. Dodatno, nije zadovoljavajući ni broj jedinica lokalne samouprave koje generalno imaju programe stipendiranja učenika i studenata. U istraživanju smo videli i da tamo gde postoje kriterijumi za učenike i studente sa hendikepom da često ne postoje prijave koje se odnose na te kriterijume, što može govoriti i o lošoj informisanosti učenika i studenata.

Istraživanje pokazuje i da je neophodan sistemski odgovor na pitanje podrške učenicima i studentima sa hendikepom, kako u pogledu zagovaranja ka pojedinačnim jedinicama lokalne samouprave, tako i na zagovaračku kampanju usmerenu na resorna ministarstva.

STIPENDIRANJE UČENIKA I STUDENATA SA HENDIKEPOM U REPUBLICI SRBIJI KAO INTEGRALNI DEO INKLUZIVNOG OBRAZOVANJA I VASPITANJA

Drugi deo publikacije posvećen je analizi pravne regulative (Ustava i zakona) koja institucionalizuje i uređuje oblasti obrazovanja i vaspitanja i položaj osoba sa hendikepom u Republici Srbiji, kao i kvalitativnoj analizi predstavljenih rezultata istraživanja, koja rezultira predlozima konkretnih mera praktične politike, usmerenih ka jedinicama lokalne samouprave u Srbiji, koje one mogu uspešno da implementiraju sa ciljem izgradnje inkluzivnog društva.

Kao što je već istaknuto, obrazovanje ljudi predstavlja glavni način borbe protiv siromaštva, socijalne isključenosti, stereotipa i predrasuda u jednom društvu. Iz tog razloga sve države sveta rade konstantno na unapređivanju sistema obrazovanja i njegovoj dostupnosti svim slojevima i kategorijama društva. Obrazovanjem i vaspitanjem, ljudi postaju samostalniji, aktivno doprinose zajednici u kojoj žive, i ostvaruje se celokupni veći društveni i privredni napredak. Inkluzivno obrazovanje predstavlja integralni deo obrazovnog i vaspitnog sistema. Pristupačnost sistemu obrazovanja i inkluzivno obrazovanje proklamovano je Agendom 2030. Ujedinjenih nacija. Cilj 4 agende se odnosi upravno na dostupnost i inkluzivnost obrazovanja, a kao cilj do 2030. godine proklamovano je besplatno osnovno i srednje obrazovanje za sve devojčice i dečake, kao i veća dostupnost visokog obrazovanja sa idejom da visoko obrazovanje postane univerzalno dostupno svima, bez obzira na pol i bogatstvo.³

Osobe sa hendikepom se nalaze u većem riziku od siromaštva i socijalne isključenosti, součavajući se sa brojnim stigmama i predrasudama koje društvo nameće i diktira. Glavni način borbe protiv toga jeste upravo sistemom inkluzivnog obrazovanja, koji će, zahvaljujući principima pristu-

3 Dostupno na: <https://sdgs.un.org/topics/education>, pristupljeno: 27.01.2022.

pačnosti i jednakosti, omogućiti osobama sa hendikepom ravnopravno učešće u zajednici, u skladu sa njihovim mogućnostima i sposobnostima.

Jedan od problema sa kojim se suočavaju osobe sa hendikepom, a koji društvo nameće, a pravna regulative potkrepljuje, vezan je za termin *invaliditet*, koji se najčešće koristi kada se govori o osobama sa hendikepom. Terminom *invaliditet*, pristup osobama sa hendikepom svodi se isključivo na medicinski pristup, percipirajući osobe sa hendikepom kao nesposobne za samostalan život i značajniji doprinos zajednici. U pitanju je jedan, po svemu, diskriminatoran termin (u prevodu sa latinskog znači *nesposoban, nevredan, nevaljan*). Hendikep je socijalni fenomen, koji ukazuje na prisutnost nekog vida smetnje u svakodnevnom funkcionisanju osobe. Pored toga što obuhvata određene mentalne, motoričke ili emocionalne ograničenosti, u hendikep spadaju i hronične bolesti, alergije, kancer, Kronova bolest, Daunov sindrom, depresija, anksioznost i druga oboljenja koja mogu biti prolazna ili trajna i koja utiču na svakodnevni život osobe. S obzirom na to da hendikep određujemo kao socijalni fenomen, pristup osobama sa hendikepom ne može biti isključivo sa medicinskog stanovišta. Osobe sa hendikepom nisu pacijenti kojima je potrebna samo socijalna i medicinska pomoć, već su u pitanju osobe kojima je pre svega potrebna podrška najbliže zajednice, a potom i celog društva, uključenost u zajednicu koja podrazumeva jednakost u pristupačnosti obrazovanju i tržištu rada.

Procenjuje se da u Srbiji živi oko 1,5 miliona ljudi sa nekim vidom hendikepa. Prema popisu stanovništva iz 2011. godine, kada je prvi put postavljeno pitanje vezano za invaliditet (teškoće u komunikaciji, kretanju, govoru, samostalnom životu), u Srbiji živi oko 8% stanovništva sa invaliditetom⁴ od ukupnog broja stanovnika, što je manji procenat od stvarnog, jer isključuje druge vrste hendikepa o kojima je bilo reči.

U pravnoj regulativi, a i u praksu u Srbiji mnogo je zastupljeniji termin *osobe sa invaliditetom*, nego *osobe sa hendikepom*. Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom definiše osobe sa invaliditetom kao

⁴ Opširnije: Strategija unapređenja položaja osoba sa invaliditetom u Republici Srbiji za period od 2020. do 2024. godine, „Službeni glasnik RS“ br. 44 od 27. marta 2020. str. 12-13.

„osobe sa urođenom ili stečenom fizičkom, senzornom, intelektualnom ili emocionalnom onesposobljenošću koje usled društvenih ili drugih prepreka nemaju mogućnosti ili imaju ograničene mogućnosti da se uključe u aktivnosti društva na istom nivou sa drugima, bez obzira na to da li mogu da ostvaruju pomenute aktivnosti uz upotrebu tehničkih pomagala ili službi podrške.“⁵ Često je, za osobe sa hendikepom, u upotrebi i zbirni termin *osobe iz društveno osetljivih grupa*, u koje po pravilu spadaju, pored osoba sa hendikepom i druge grupe koje su u riziku od siromaštva i socijalne isključenosti poput starih, dece, Roma, interno raseljenih lica, izbeglica i drugih.

Prema Strategiji za smanjivanje siromaštva iz 2003. godine u Republici Srbiji, u najvećem riziku od siromaštva i socijalne isključenosti, nalaze se upravo osobe koje spadaju u socijalno ugrožene grupe (deca, stari, Romi, osobe sa invaliditetom, interno raseljena lica, izbeglice, neobrazovani i ruralno siromašno stanovništvo).⁶ Osobe sa invaliditetom (termin koji se u Strategiji koristi) predstavljaju izrazito ugroženu grupu, sa niskim nivoom obrazovanja i malim procentom mogućnosti zapošljavanja. Prema podacima o popisu stanovništva iz 2011. godine, od ukupnog broja osoba sa invaliditetom u Srbiji, 12,2% nikada nije pohađalo osnovnu školu. Ono što malo ohrabruje jeste podatak da 65% osoba koje nisu pohađale osnovnu školu je starije od 75 godina. U najmlađoj kategoriji između 15 i 18 godina, procenat osoba koje nisu završile osnovno obrazovanje bio je 1,6%.⁷

S obzirom na to da je inkluzivno obrazovanje prepoznato kao glavni način osnaživanja osoba sa hendikepom, njihovog uključenja u zajednicu i borbu protiv siromaštva, u Srbiji je po tom pitanju dosta urađeno. Zakonom o osnovama sistema vaspitanja i obrazovanja iz 2009. godine⁸ institucionalizovano je inkluzivno obrazovanje u Srbiji, formirane su Interresorne komisije na lokalnom nivou koje procenjuju potrebe osoba sa hendikepom, uveden je individualizovan plan nastave, uvedene su afirmativne mere za

5 Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom, „Službeni glasnik RS“ br. 33/2006 i 13/2016. član 3. stav 1.

6 Strategija za smanjenje siromaštva u Srbiji, Vlada Republike Srbije, Beograd, 2003. str. 1.

7 Opširnije: Milan M. Marković, Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 2011. u Republici Srbiji – Osobe sa invaliditetom u Srbiji, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2014. str. 50-51

8 Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, „Službeni glasnik RS“ br. 72. od 3. septembra 2009.

upis na fakultet ili višu školu, kao i smanjenje broja ESPB bodova koji su potrebni da bi se osoba finansirala iz budžeta, sa 48 ESPB bodova na 36 ESPB bodova. Da bismo nastavili sa dobrom praksom i da bismo je dodatno unapredili i ojačali pozicije mladih sa hendikepom u Srbiji, neophodno je stalno poboljšavati mogućnosti učenika i studenata sa hendikepom, kako na državnom, tako i na lokalnom nivou.

I pored toga što je situacija dosta unapređena kada je reč o dostupnosti i prilagođenosti osnovnog, srednjeg i visokog obrazovanja osobama sa hendikepom, još uvek ima oblasti u kojima ima puno prostora za unapređivanje prakse, a jedna od tih jeste oblast učeničkih i studentskih stipendija. Prilikom školovanja i studiranja, učeničke i studentske stipendije predstavljaju značajan vid finansijske pomoći i podrške mladima. Država, kao i jedinice lokalne samouprave, predviđaju brojne stipendije i novčane nagrade za učenike i studente koji postižu određene rezultate tokom svog školovanja. Kada je reč o mladima sa hendikepom, taj vid finansijske pomoći u toku školovanja je od velikog, a ponekad i presudnog značaja. Osobe sa hendikepom, pored tekućih, standardnih učeničkih i studentskih troškova, koji podrazumevaju smeštaj i hranu i troškove prevoza, imaju i određene specifične troškove, kao što su lekovi ili neki vid terapije, asistentska pomoć prilikom kretanja, ili personalni asistent kome je potreban smeštaj u domu, a koji moraju da im budu obezbeđeni kako bi imali mogućnost da se redovno, adekvatno i kvalitetno školuju. Takvi troškovi predstavljaju velike, a ponekad i nedostižne izdatke za porodice, što rezultira time da te mlade osobe ostaju uskraćene za mnoge stvari koje bi, u suprotnom, mogle da ostvare, i postaju pasivni primaoci raznih socijalnih pomoći. S obzirom na otežane uslove, učenici i studenti sa hendikepom često nisu u mogućnosti da postignu rezultate koje postižu njihove kolege, a koji bi ih kvalifikovali za primaoce stipendija. Imaju veći izostanak sa nastave i manje položenih ispita godišnje (ukoliko primaju određenu terapiju, ili su na druge načine onemogućeni da prate nastavu), ili prosto ostvaruju niže proseke od svojih kolega, pa prema tome nisu kompetitivni. Iz navedenih razloga neophodno je postojanje blažih kriterijuma, prilagođenih i definisanih u skladu sa

realnim mogućnostima osoba sa hendikepom. Država je prepoznala potrebu stipendiranja studenata sa hendikepom i Zakonom o visokom obrazovanju⁹ kao i Pravilnikom o utvrđivanju prava na upis osoba sa invaliditetom¹⁰ definisala posebne, blaže kriterijume, za konkurisanje za državnu stipendiju¹¹, a takođe je omogućeno finansiranje studenata iz budžeta sa ostvarenih 36 ESPB bodova u toku školske godine, kao i afirmativne mere za upis studenata sa hendikepom.

Pored republičke stipendije, većina lokalnih samouprava u Srbiji takođe stipendira studente i učenike na svojoj teritoriji. Jedna osoba ne može u isto vreme da bude korisnik i republičke i lokalne stipendije, pa se studenti sami opredeljuju za konkurisanje za jednu ili drugu stipendiju, u zavisnosti od visine stipendije ili od uslova koji su definisani, a koje studenti, odnosno đaci ispunjavaju. Veći broj lokalnih samouprava stipendira studente nego učenike. Od 145 jedinica lokalne samouprave u Srbiji, 37 JLS dodeljuje stipendije i učenicima i studentima, 93 JLS stipendira samo studente, dok 42 JLS imaju stipendije samo za učenike. Kada je reč o lokalnim samoupravama koje dodeljuju stipendije za učenike ili studente sa hendikepom, po kriterijuma koji su blaže definisani, taj broj je veoma mali. Od 37 JLS koje imaju stipendije i za studente i za učenike, broj lokalnih samouprava koje imaju stipendije, ili neki vid novčane pomoći, za učenike i studente sa hendikepom je 6 i još 6 JLS dodeljuje stipendije ili novčanu pomoć samo za studente sa hendikepom.

Cilj analize praktične politike koja sledi jeste da, na osnovu prethodne analize kriterijuma u lokalnim samoupravama koje predviđaju stipendiranje učenika i studenata sa hendikepom, dobijenih putem upitnika koje su JLS popunjavale, ponudi jedan, univerzalni model za sve lokalne samouprave koje predviđaju stipendiranje učenika i studenata uopšte, a i one lokalne

9 *Zakon o visokom obrazovanju*, „Službeni glasnik RS“ br. 88/17, 73/18, 27/18 – dr. zakon, 67/19, 6/20 – dr. zakon, 11/21 – autentično tumačenje, 67/21 i 67/21 – dr. zakon član 103. stav 5.

10 Pravilnik o utvrđivanju prava na upis lica sa invaliditetom, dostupno na: http://www.bg.ac.rs/files/sr/univerzitet/univ-propisi/Pravilnik_upis_lica_invaliditet.pdf, pristupljeno: 26.01.2022.

11 Konkurs za dodelu studentskih stipendija, dostupno na: https://studenti.unicreditbank.rs/upload/documents/Konkurs_za_dodelu_studentskih_stipendija_za_skolsku_2021_2022_godinu_plakat.pdf, pristupljeno 26.01.2022.

samouprave koje trenutno ne dodeljuju stipendije učenicima i studentima, da u svoje konkurse dodaju mogućnost stipendiranja učenika i studenata sa hendikepom, u skladu sa jasno određenim, blaže definisanim kriterijumima.

PRISTUP PROBLEMU

Kao što je rečeno, od 37 lokalnih samouprava u Srbiji koje previđaju stipendiranje učenika i studenata, samo 6 lokalnih samouprava dodeljuje stipendije učenicima i studentima sa hendikepom, u pitanju su Smederevo, Negotin, Babušnica, Zrenjanin, Rekovac i Užice. Još 6 lokalnih samouprava stipendira studente sa hendikepom - Ivanjica, Titel, Veliko Gradište, Kosjerić, Raška i Ruma. Grad Beograd i opština Knjaževac su jedine lokalne samouprave koje raspisuju posebne konkurse za dodelu stipendija učenicima i studentima sa hendikepom. Ostale JLS imaju posebne kriterijume koji se primenjuju prilikom stipendiranja učenika i studenata sa hendikepom. Bitno je naglasiti da samo postojanje posebnih kriterijuma, ne znači nužno da su stipendije koje su bile predviđene za učenike i studente sa hendikepom njima i dodeljene, u određenom broju lokalnih samouprava nije bilo prijavljenih studenata ili učenika na konkurs za dodelu stipendija.

Detaljnou analizom konkursa koje raspisuju lokalne samouprave za dodelu stipendija mladima sa hendikepom uočeni su brojni propusti, nejasnoće, nedorečenosti, pa i mere diskriminatorne prirode. Kada je reč o kriterijumima koje su lokalne samouprave definisale za stipendiranje mladih sa hendikepom ne postoji nikakva univerzalnost. Ne postoji pravilnost ni po pitanju broja stipendija koje se dodeljuju mladima sa hendikepom u odnosu na ukupan broj stipendija koje lokalna samouprava dodeljuje. Opština Veliko Gradište¹² je jedina lokalna samouprava gde je određeno procentualno učešće studenata sa hendikepom koji treba da budu stipendirani, na minimum 50% od ukupnog broja raspisanih stipendija. U ostalim lokalnim samoupravama broj stipendiranih učenika ili studenata sa hendikepom je

¹² Dostupno pretragom na zvaničnoj internet prezentaciji opštine Veliko Gradište: <http://velikogradiste.rs/>

veoma mali u odnosu na ukupan broj stipendija, u pitanju je svega nekoliko stipendija.

U nekim lokalnim samoupravama koje konkursom predviđaju mogućnost stipendiranja mladih sa hendikepom, te stipendije nisu dodeljene zbog toga što su kriterijumi nedovoljno razrađeni i nejasni, pa se dešava da uopšte nema prijavljenih za stipendije. Među lokalnim samoupravama koje stipendiranju učenike i studente sa hendikepom, nemaju sve JLS definisane blaže kriterijume po kojima dodeljuju stipendije. Analizom prikupljenih podataka o konkursima koje JLS raspisuju, naišli smo na određene lokalne samouprave koje dodeljuju dodatne bodove prilikom rangiranja učenika i studenata sa hendikepom, dok druge lokalne samouprave dodeljuju stipendije ili novčanu pomoć po osnovi pripadnosti osetljivim društvenim grupama. Ovakve mere smatramo diskriminatornim, jer se oduzima mogućnost kompetitivnosti mladih osoba i degradiraju su na pasivne primaocice pomoći. Ima i onih lokalnih samouprava koje prepoznaju potrebu stipendiranja učenika i studenata sa hendikepom, nemaju definisane kriterijume po kojima bi se osobe prijavljivale i ostvarile kompetitivnost, već formiraju Komisiju koja predlaže dodeljivanje stipendija, odnosno novčane pomoći, svim prijavljenim učenicima, odnosno studentima sa hendikepom.

Lokalne samouprave definišu kriterijume, i visinu stipendija, najčešće na osnovu Odluke ili Zaključka gradonačelnika, odnosno predsednika opštine i Pravilnika o dodeli stipendija koje donose organi lokalne samouprave u skladu sa zakonom. Pravilnik je podzakonski opšti akt koji donosi organ državne uprave, ili drugi organ u skladu sa zakonom, kojim se razrađuju odredbe zakona i propisa Vlade radi njihovog lakšeg izvršavanja i sprovođenja.¹³ Iz tog razloga je veoma bitno da odredimo jasne pravne osnove iz kojih prizilaze nadležnosti lokalnih samouprava u oblasti obrazovanja i vaspitanja. S obzirom na to da na lokalnom nivou ne postoji dovoljno razvijena svest o potrebi osnaživanja inkluzivnog sistema obrazovanja, kroz finansijsku pomoć i podršku, dodelom stipendija učenicima i studentima

¹³ Zakon o državnoj upravi, „Službeni glasnik RS“ br. 79/2005, 101/2007, 95/2010, 99/2014, 47/2018 i 30/2018 – dr. zakon član 15.

sa hendikepom, sledi detaljan prikaz pravnih odredbi koje, ne samo da institucionalizuju određene principe i praksu, već govore u prilog njihovoj obaveznosti sprovođenja i primene.

PRAVNI I STRATEŠKI OKVIR

- Ustav Republike Srbije
- Zakon o lokalnoj samoupravi
- Zakon o opštem upravnom postupku
- Zakon o planskom sistemu Republike Srbije
- Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom
- Zakon o socijalnoj zaštiti
- Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja
- Zakon o učeničkom i studentskom standardu
- Zakon o visokom obrazovanju
- Zakon o potvrđivanju Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom
- Zakon o potvrđivanju opcionog protokola uz Konvenciju o pravima osoba sa invaliditetom
- Nacionalna strategija za mlade za period od 2015. do 2025. godine
- Strategija unapređenja položaja osoba sa invaliditetom u Republici Srbiji za period od 2020. do 2024. godine
- Strategija smanjenja siromaštva u Srbiji
- Strategija razvoja obrazovanja i vaspitanja u Republici Srbiji do 2030. godine

U Republici Srbiji, Ustavom i zakonima, zabranjen je bilo koji vid diskriminacije po bilo kom osnovu (rasi, polu, nacionalnoj pripadnosti, seksualnom opredeljenju, veroispovesti, fizičkom ili mentalnom invaliditetu, starosti i

drugo). Ustav Republike Srbije¹⁴ kao i zakoni koji uređuju položaj osoba sa hendikepom (invaliditetom) u Srbiji, ali i drugi zakoni – Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom¹⁵ Zakon o socijalnoj zaštiti¹⁶ Zakon o učeničkom i studentskom standardu¹⁷ Zakon o mladima¹⁸ Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja¹⁹ zabranjuju svaki oblik diskriminacije.

S obzirom na to da se ova analiza bavi položajem mladih sa hendikepom u Srbiji i njihovim unapređivanjem kroz sistem inkluzivnog obrazovanja i vaspitanja, a kao glavne zainteresovane strane mapira lokalne samouprave, sledi analiza odredbi Ustava i zakona koje uređuju nadležnosti lokalne samouprave i položaj učenika i studenata u Srbiji.

Ustavom Republike Srbije, članom 179. garantovano je lokalnim samoupravama pravo na samostalno uređivanje organa i nadležnosti svojih organa i javnih službi, dok je članom 190. koji uređuje nadležnosti opštine, stav 4, propisano da se lokalna samouprava stara o zadovoljavanju potreba građana u oblasti prosvete, kulture, zdravstvene i socijalne zaštite, dečije zaštite, sporta i fizičke kulture.²⁰

Zakon o lokalnoj samoupravi članom 20. uređuje nadležnosti opštine, konkretno stav 4 propisuje da se lokalna samouprava stara o zadovoljavanju potreba građana u oblasti prosvete, dok stav 5 propisuje da lokalna samouprava obezbeđuje ostvarivanje posebnih potreba osoba sa invaliditetom i zaštitu prava osetljivih grupa.²¹

Zakon o opštem upravnom postupku, član 34. definiše mesnu nadležnost organa, stav 3 propisuje mesnu nadležnost organa prema sedištu organa u uprav-

14 *Ustav Republike Srbije*, „Službeni glasnik RS“ br. 98/2006. član 179. i član 21.

15 Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom, član 1.

16 Zakon o socijalnoj zaštiti, „Službeni glasnik RS“ br. 24/2011. član 25.

17 Zakon o učeničkom i studentskom standardu, „Službeni glasnik RS“ br. 18/2010, 55/2013, 27/2018 – dr. zakon i 10/2019. član 36.

18 Zakon o mladima, „Službeni glasnik RS“ br. 50/2011. član 5.

19 Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, „Službeni glasnik RS“ br. 88/2017, 27/2018 – dr. zakon, 10/2019, 27/2018 – dr. zakon, 6/2020 i 129/2021. član 110.

20 Ustav Republike Srbije, član 179. i član 190. stav 4.

21 Zakon o lokalnoj samoupravi, „Službeni glasnik RS“ br. 129/2007, 83/2014 – dr. zakon, 101/2016 – dr. zakon, 47/2018 i 111/2021 – dr. zakon

nim stvarima koje se tiču poslova iz nadležnosti organa, a stav 5 propisuje mesnu nadležnost organa u upravnim stvarima prema prebivalištu stranke.²²

Zakon o planskom sistemu Republike Srbije, u članu 9. uređuje plan razvoja jedinice lokalne samouprave. Plan razvoja predstavlja dugoročan dokument razvoja jedinice lokalne samouprave koji usvaja skupština JLS najmanje za period od 7 godina, sadrži analizu postojećeg stanja u različitim oblastima, prioritete razvoja određenih u skladu sa potrebama lokalne samouprave, kao i opis mera koje će se dalje razrađivati dokumentima javnih politika.²³ Jedinice lokalne samouprave su imale rok do 1. januara 2021. godine da izrade svoje planove razvoja, ali kao što je Zakonom o planskom sistemu propisano, JLS imaju mogućnost da revidiraju svoje planove razvoja²⁴ tako da ova analiza praktične politike, zajedno sa merama koje budu predložene, može da bude uključena u planove razvoja jedinica lokalnih samouprava.

Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom naglašava da su lokalne samouprave dužne da preduzmu sve mere kako bi obezbedile ravnopravnost u oblasti obrazovanja i vaspitanja, sa ciljem da obrazovanje osoba sa invaliditetom postane celovit deo opšteg sistema obrazovanja u Srbiji.²⁵

Zakon o socijalnoj zaštiti u članu 3. kojim definiše ciljeve zakona, stavom 3 propisuje stvaranje jednakih mogućnosti svima za samostalan život, kao i podsticanje na socijalnu uključenost.²⁶

Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja garantuje svima jednako pravo na obrazovanje i vaspitanje, a licima sa invaliditetom obavezu uvažavanja svih obrazovnih i vaspitnih potreba koje imaju²⁷, zatim mogućnost da svi učenici, studenti i odrasli koji imaju neki oblik invaliditeta, bez obzira na materijalne uslove u kojima žive i kojima raspolažu, imaju jed-

22 Zakon o opštem upravnom postupku, „Službeni glasnik RS“ br. 18/16 i 95/18 – autentično tumačenje, član 34. stav 3. i stav 5.

23 Zakon o planskom sistemu Republike Srbije, „Službeni glasnik RS“ br. 30/2018. član 9.

24 Ibid. član 9. stav 6. i 7.

25 Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom, član 36.

26 Zakon o socijalnoj zaštiti, član 3. stav 3.

27 Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja, „Službeni glasnik RS“ br. 88/2017, 27/2018 – dr. zakon, 10/2019, 27/2018 – dr. zakon, 6/2020 i 129/2021. član 3. stav 3.

nak pristup svim nivoima obrazovanja, rad na njihovom uključivanju kroz sistem inkluzivanog obrazovanja, i smanjenju stope napuštanja sistema obrazovanja i vaspitanja.²⁸

Zakon o učeničkom i studentskom standardu članom 4. koji uređuje opšte uslove za ostvarivanje prava u oblasti učeničkog i studentskog standarda, stavom 6 propisuje da učenici, odnosno studenti iz osetljivih društvenih grupa ostvaruju prava iz člana 3. stav 1 i 2 koji se odnose na smeštaj, hranu i učenički, odnosno studentski kredit, u skladu sa blažim kriterijumima koje propisuje ministar nadležan za poslove obrazovanja²⁹ na republičkom nivou.

Nacionalnom strategijom za mlade, donetom za period od 2015. do 2025. godine, definisani su principi Strategije koji obuhvataju, između ostalog, jednaku šansu za sve, poštovanje ljudskih i manjinskih prava, ravnopravnost i zabranu diskriminacije, kao i društvenu odgovornost i solidarnost. Strategija navodi i činjenicu da je mladima iz osetljivih društvenih grupa smanjena dostupnost obrazovanja.³⁰ Strategijom je takođe definisano šta znači dostupnost obrazovanja kao „jednako pravo i dostupnost obrazovanja i vaspitanja bez diskriminacije i izdvajanja po osnovu pola, socijalne, kulturne, etničke, religijske i druge pripadnosti, mestu boravka, odnosno prebivališta, materijalnog ili zdravstvenog stanja, teškoća i smetnji u razvoju i invaliditeta, kao i po drugim osnovama.“³¹

*Strategija unapređenja položaja osoba sa invaliditetom u Republici Srbiji koja je doneta za period od 2020. do 2024. godine*³² jedan je od ključnih dokumenata za ovu analizu praktične politike. Strategijom su mapirani svi problemi sa kojima se suočavaju osobe sa hendikepom u Srbiji, a posebna pažnja je posvećena obrazovanju, kao glavnom načinu osnaživanja osoba sa invaliditetom i njihovog ravnopravnog uključivanja u sve društvene tokove. Strategija kao jedan od tri posebna cilja navodi povećanje društvene

28 Ibid. član 7.

29 Zakon o učeničkom i studentskom standard, član 4. stav 6 i 7.

30 Nacionalna strategija za mlade za period od 2015. do 2025. godine „Službeni glasnik RS“ broj 22 od 27. februara 2015. godine

31 Ibid. Prilog 2 - Pojmovnik

32 Strategija unapređenja položaja osoba sa invaliditetom u Republici Srbiji za period od 2020. do 2024. godine „Službeni glasnik RS“ br. 44 od 27. marta 2020.

inkluzije osoba sa invaliditetom, što podrazumeva uključivanje aspekata invaliditeta u sve javne politike iz domena obrazovanja, kulture, socijalne i zdravstvene zaštite, zatim uključivanje osoba sa invaliditetom na tržište rada, unapređenje inkluzivnog obrazovanja i doživotnog učenje za osobe sa invaliditetom.³³ Uključivanje lokalne samouprave i upravo realizacija postavljenih ciljeva u sredini gde osoba živi je od ključnog uticaja na njen dalji razvoj i ravnopravnost sa drugim članovima zajednice, kao i ključ uspešne implementacije javnih politika.

Strategija za smanjenje siromaštva dovodi u direktnu vezu siromaštvo sa nivoom obrazovanja. Najveći rizik od siromaštva imaju osobe koje nemaju završenu osnovnu školu, a sa porastom nivoa obrazovanja opada nivo siromaštva tako da, među visokoobrazovanima samo 2% spada u siromašne.³⁴ Strategija prepoznaje lokalni nivo kao glavno polazište za smanjenje siromaštva u Srbiji, iz razloga što su, ranije pomenutim Zakonom o lokalnoj samoupravi, mnoge nadležnosti sa državnog nivoa prenete na lokalni, pa je lokalna samouprava postala glavna i odgovorna u obezbeđivanju kvalitetnog života građanima, podsticanjem lokalnog ekonomskog razvoja, koji ne podrazumeva samo ekonomske aspekte života, već i kulturne, obrazovne, ekološke. Lokalne samouprave su te koje treba da identifikuju glavne probleme svoje zajednice i da rade na njihovom otklanjanju implementacijom politika koje su za to kreirane.

Strategija razvoja obrazovanja i vaspitanja u Republici Srbiji do 2030. godine takođe mapira lokalnu samoupravu kao glavnog činioca finansijske podrške mladima iz osetljivih grupa, sa kojom je potrebno razraditi mehanizme podrške učenicima iz osetljivih grupa i planirati godišnja izdvajanja upravo za finansiranje potreba učenika poput prevoza, hrane i smeštaja, udžbenika.³⁵ Ravnopravan pristup visokom obrazovanju je glavni cilj država koje su deo Bolonjskog procesa, a u Srbiji i dalje postoji niža pristupačnost osoba

33 Ibid. str. 64-77.

34 Strategija smanjenja siromaštva u Srbiji, str. 14. dostupno na: https://www.mei.gov.rs/upload/documents/nacionalna_dokumenta/strategija_siromastvo.pdf, pristupljeno, 28.01.2022.

35 Strategija razvoja obrazovanja i vaspitanja u Republici Srbiji do 2030. godine, str. 17-18. dostupno na: https://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2021/02/1-SROVRS-2030_MASTER_0402_V1.pdf, pristupljeno: 28.01.2022.

sa invaliditetom visokom obrazovanju. Upravo se nedovoljno finansiranje studenata navodi kao glavni problem pristupačnosti visokog obrazovanja, što ne bi smelo da se dešava jer obrazovanje predstavlja strateški važnu oblast za dalji društveni i ekonomski rast i razvoj Srbije.³⁶ Opšti cilj 2 Strategije koji se odnosi na povećanje kvaliteta, relevantnosti i pravednosti obrazovanja, je jako bitan jer u delu koji se odnosi na pravednost i obuhvat visokog obrazovanja (poseban cilj 2.3) naglašava značaj finansijske pomoći studentima, koja će u budućnosti biti uređena *Pravilnikom o finansijskoj pomoći studentima* koji treba da bude donet, kao i povećan broj stipendija koji će biti dodeljivan iz *Fonda za stipendiranje* koji takođe treba da bude formiran. Najavljenim izmenama i dopunama Zakona o učeničkom i studentskom standardu treba da bude obuhvaćeno i stipendiranje studenata iz osetljivih društvenih grupa.³⁷

Pored Ustava, zakona i strategija koji uređuju ovu oblast u Srbiji, Republika Srbija je, kao članica Ujedinjenih nacija potpisnica Povelje Ujedinjenih nacija i Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima koja proklamuje pravo na obrazovanje³⁸, kao i ranije pomenuta Agenda 2030 cilj 4. Republika Srbija je ratifikovala Konvenciju o pravima osoba sa invaliditetom Zakonom o potvrđivanju Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom i Zakonom o potvrđivanju opcionog protokola uz Konvenciju o pravima osoba sa invaliditetom. Član 2. Zakona koji je posvećen definisanju termina, definiše dve veoma bitne kategorije. Prva je *razumno prilagođavanje* i označava „neophodno i adekvatno modifikovanje i usklađivanje kojim se ne nameće nesrazmerno, odnosno nepotrebno opterećenje, tamo gde je to u konkretnom slučaju potrebno, kako bi se obezbedilo da osobe sa invaliditetom uživaju, odnosno ostvaruju ravnopravno sa drugima sva ljudska prava i osnovne slobode“³⁹, a druga je *univerzalni dizajn* koji „označava dizajn proizvoda, okruženja, programa i usluga koje koriste svi, u najvećoj mogućoj meri, bez

36 Ibid. str. 19-24.

37 Ibid. str. 49-51.

38 Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, član 26. dostupno na: <http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2013/02/Univerzalna-deklaracija-o-ljudskim-pravima-1948.pdf>, pristupljeno 28.01.2022.

39 Zakon o potvrđivanju Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom, „Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori“ br. 42/2009. član 2. stav 4.

potrebe prilagođavanja ili specijalnog dizajniranja.⁴⁰ Zakonom su takođe određene opšte obaveze koje država potpisnica Konvencije mora da ispuniti, pa je jedna od obaveza da država preduzima mere koje podrazumevaju menjanje zakona i drugih propisa, kao i prakse u cilju ukidanja bilo kakavog oblika diskriminacije prema osobama sa invaliditetom. Zakon zabranjuje diskriminaciju po osnovu invalidnosti i deklariše jednaku zaštitu i jednake pogodnosti za sve građane.⁴¹ Član 24. Zakona uređuje oblast obrazovanja u kome se ističe da države potpisnice Konvencije priznaju pravo na obrazovanje osobama sa invaliditetom, te su dužne da obezbede inkluzivni sistem obrazovanja na svim nivoima školovanja. Države su, ratifikacijom Konvencije preuzele obavezu da obezbede inkluzivno obrazovanje osobama sa invaliditetom u sredini, odnosno zajednici u kojoj žive, adekvatan smeštaj u skladu sa potrebama koje imaju, kao i svaki vid inkluzivne podrške u cilju efikasnog obrazovanja koje treba da doprinese njihovom daljem društvenom i akademskom razvoju i punom uključivanju u zajednicu.⁴² Nemogućnost država da obezbede adekvatno i inkluzivno školovanje i obrazovanje osobama sa invaliditetom predstavlja diskriminaciju, i u suprotnosti je sa Konvencijom o pravima osoba sa invaliditetom, odnosno sa Zakonom o potvrđivanju Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom, članom 24. kao i članom 5. Kao što je navedeno u Opštim komentarima Komiteta za prava osoba sa invaliditetom, isključivanje učenika i studenata iz sistema obrazovanja, zbog nemogućnosti da pristupe adekvatno obrazovnom sistemu, u suprotnosti je sa Konvencijom, jer su se države potpisnice obavezale da, *razumnim prilagođavanjem* obezbede sve neophodne uslove učenicima i studentima sa invaliditetom da se obrazuju u sredini u kojoj žive, ravnopravno sa drugim članovima zajednice. Za to je neophodno razviti inkluzivnu lokalnu sredinu i životnu zajednicu u skladu sa *univerzalnim dizajnom*, na koji su se države potpisnice takođe obavezale.⁴³

40 Ibid. član 2. stav 5.

41 Ibid. član 4. i član 5.

42 Ibid. član 24.

43 Opširnije: Opšti komentari Komiteta za prava osoba sa invaliditetom: broj 6 o ravnopravnosti i nediskriminaciji i broj 7 o učešću osoba sa invaliditetom, uključujući i decu sa invaliditetom, preko njihovih reprezentativnih organizacija, u sprovođenju i praćenju Konvencije, Nacionalna organizacija osoba sa invaliditetom Srbije, Beograd, 2019. str. 27-28.

Proučavajući odredbe Ustava, zakona i strategija, ali i međunarodnih ugovora i Konvencije koje je Srbija ratifikovala, a koje uređuju oblast obrazovanja i vaspitanja, zaključujemo da lokalna samouprava u Srbiji ima sve nadležnosti i mehanizme za uspešnu implementaciju javnih politika u oblasti inkluzivnog obrazovanja, čak ima i obavezu preduzimanja radnji da bi, na zadovoljavajući način ispunila odredbe Konvencije, naročito vezane za kategorije razumnog prilagođavanja i univerzalnog dizajna.

OPŠTI CILJ PRAKTIČNE POLITIKE

Inkluzivan sistem obrazovanja, koji obuhvata finansijsku pomoć i podršku na lokalnom nivou mladima sa hendikepom, u vidu učeničkih i studentskih stipendija dodeljivanih prema kriterijumima koji su blaže definisani, i na osnovu kojih učenici i studenti sa hendikepom mogu da ostvare kompetitivnost.

ANALIZA USPEŠNOSTI KRITERIJUMA KOJE SU JLS PRIMENJIVALE U PRETHODNE DVE GODINE PRILIKOM STIPENDIRANJA UČENIKA I STUDENATA SA HENDIKEPOM

Kao što smo imali prilike da vidimo, od ukupno 145 jedinica lokalne samouprave u Srbiji, gradova i opština i grada Beograda, tek 37 lokalnih samouprava stipendira učenike (u najvećem broju slučajeva u pitanju su samo učenici srednjih škola) i studente. Veći broj jedinica lokalne samouprave predviđa stipendiranje studenata - 93 lokalne samouprave, a 42 lokalne samouprave stipendiraju učenike. Nažalost, ove stipendije lokalnih samouprava nisu predviđene za učenike i studente sa hendikepom, u smislu da u konkursima nisu određeni blaži kriterijumi na osnovu kojih bi mladi sa hendikepom mogli da ostvare kompetitivnost.

Broj lokalnih samouprava u Srbiji koji predviđa stipendiranje mladih sa hendikepom u skladu sa blaže definisanim kriterijumima je 6, u pitanju su

lokalne samouprave koje dodeljuju stipendije ili neki vid novčane pomoći i učenicima i studentima sa hendikepom, to su Smederevo, Negotin, Babušnica, Zrenjanin, Rekovac i Užice. Još 6 lokalnih samouprava predviđa stipendiranje studenata sa hendikepom, u pitanju su Ivanjica, Titel, Veliko Gradište, Kosjerić, Raška i Ruma.

Na osnovu analize prikupljenih podataka o konkursima u kojima su definisani blaži kriterijumi za stipendiranje mladih sa hendikepom u lokalnim samoupravama, i u kojima su se primenjivali u prethodne dve školske godine, tokom 2019/2020. i 2020/2021, broja planiranih i dodeljenih stipendija u datim lokalnim samoupravama, izvedeni su određeni zaključci o rezultatima koje su dali blaže definisani kriterijumi, njihovoj uspešnosti, i na osnovu zaključaka koji će biti argumentovani, predložene su mere praktične politike.

Prvo su analizirani konkursi grada Beograda i opštine Knjaževac jer su to jedine dve lokalne samouprave koje raspisuju posebne konkurse za stipendiranje mladih sa hendikepom. Ono što je bitno da naglasimo jeste da uslovi koji su istovetni za konkurisanje za stipendije u svim lokalnim samoupravama, su da učenici i studenti nisu korisnici drugi državnih stipendija, da imaju prebivalište u lokalnoj samoupravi u kojoj konkurišu za stipendiju, ukoliko je reč o učeničkim stipendijama da je u pitanju škola na teritoriji date opštine ili grada, kao i dokaz, odnosno uverenje zdravstvenog radnika ili mišljenje Interresorne komisije o invaliditetu/hroničnoj bolesti/trajnom oštećenju (zavisno od formulacije od konkursa do konkursa). Grad Beograd i opština Knjaževac imaju jasno definisane kriterijume za stipendiranje učenika i studenata sa hendikepom, u pitanju je prosečna ocena koja je niža od prosečne ocene po kojoj se dodeljuju stipendije drugim učenicima i studentima. U **opštini Knjaževac⁴⁴ kriterijum za učeničke stipendije jeste da je učenik prvi put upisan u razred i da je u prethodnim razredima ostvario najmanje vrlodobru ocenu u rasponu od 3,50-4,00** (opština Knjaževac je jedina od svih lokalnih samouprava koje imaju posebne kriterijume za stipendiranje učenika sa hendikepom, da stipendira učenike i osnovnih i srednjih škola, u drugim lokalnim samoupravama konkursima

44 <https://knjazevac.ls.gov.rs/>

je predviđeno stipendiranje samo učenika srednjih škola). Visina stipendije koju opština dodeljuje za učenike je 3250 dinara isplaćivanih u 10 mesečnih rata. Što se uslova za studente tiče, **pravo na stipendiju ostvaruju studenti počevši od 2. godine studija, koji su prvi put upisani u datu godinu i čija je prosečna ocena najmanje 7,00**. Visina stipendije za studente iznosi 6500 dinara i isplaćuje se u 10 rata. Tokom školske 2019/2020. nije bilo korisnika stipendije za učenike i studente sa hendikepom, dok je u školskoj 2020/2021. godini stipendirano ukupno 10 učenika i studenata.

U gradu Beograd⁴⁵ kriterijum za učenike jeste da je redovan učenik druge, treće ili četvrte godine srednje škole, sa prosečnom ocenom najmanje 4,00, visina stipendije je 10000 dinara i isplaćuje se u 10 mesečnih rata. Uslovi za studente su da je **student najmanje druge godine studija, da je prvi put upisao godinu i da je ostvario najmanje 37 ESPB bodova po godini studija**, visina stipendije je 12000 i isplaćuje se u 10 mesečnih rata. Od ukupno predviđenih 45 učeničkih i studentskih stipendija za učenike i studente sa hendikepom, u 2019/2020. (15 učeničkih i 30 studentskih), bilo je dodeljeno 38 stipendija i to 13 učeničkih i 25 studentskih. Ukupan broj stipendija namenjen za 2020/2021. godinu iznosio je 65 (25 učeničkih i 40 studentskih), a dodeljene su 42 stipendije, 21 učenička i 21 studentska.

Bitno što izdvajamo iz analize ova dva konkursa jeste da stipendiranjem nisu obuhvaćeni učenici prve godine srednje škole, kao ni studenti prve godine fakulteta, što ne bi trebalo da bude praksa jer je prva godina, bez obzira na to da li govorimo o školama ili fakultetima, najteža, podrazumeva neophodan period prilagođavanja novoj sredini i novim ljudima, a često podrazumeva i odlazak u drugi grad ili drugu opštinu, pa je neophodno da troškovi hrane, stanovanja i prevoza budu obezbeđeni i pokriveni. Takođe, primećujemo da uslov za studente nije da se finansiraju iz budžeta, što u skladu sa Zakonom o visokom obrazovanju, podrazumeva da su ostvarili najmanje 36 ESPB bodova u godini.⁴⁶

⁴⁵ <https://www.beograd.rs/cir/>

⁴⁶ Zakon o visokom obrazovanju, član 103. stav 5.

Smederevo, Negotin, Babušnica, Zrenjanin, Rekovac i Užice su lokalne samouprave koje su, u okviru konkursa za dodelu stipendija, definsale blaže kriterijume za stipendiranje učenika i studenata sa hendikepom. Na osnovu analize samih kriterijuma nismo uočili nikakvu pravilnost ni univerzalnost kada je reč o određivanju kriterijuma. Kao što je ranije istaknuto, lokalne samouprave definišu kriterijume, i visinu stipendija, najčešće u skladu sa Pravilnicima o dodeli stipendija koje donose organi lokalne samouprave ili Odlukom izvršnog organa lokalne samouprave i budžetom kojim raspolažu.

Grad Zrenjanin⁴⁷ ima najpotpuniji konkurs, tačnije najpreciznije definisane blaže kriterijume za stipendiranje učenika i studenata sa hendikepom, u okviru postojećeg konkursa o učeničkim i studentskim stipendijama. Nekoliko je razloga koji nas navode na taj zaključak, a to su: **postojanje mogućnosti stipendiranja učenika i studenata i na prvoj godini studija, odnosno srednje škole, kao i mogućnosti stipendiranja studenata na drugom i trećem stepenu studija, čak i ukoliko su u pitanju samofinansirajući studenti na trećem stepenu studija, ukoliko postoji poseban interes grada.** Kriterijumi po kojima se dodeljuju stipendije za učenike jesu sledeći: za učenike prve godine srednje škole, uslov za stipendiju jeste da je od petog do osmog razreda osnovne škole učenik ostvario najmanje vrlodobar uspeh od 3,80, a kriterijum koji se primenjuje od drugog do četvrtog razreda srednje škole, jeste da je učenik postigao najmanje vrlodobar uspeh od 3,80 u prethodnim razredima. Tokom 2019/2020. i 2020/2021. godine dodeljeno je ukupno 8 učeničkih stipendija u visini od 5400 dinara isplaćivanih u 10 mesečnih rata. Što se stipendija za studente tiče, kriterijumi definisani konkursom podrazumevaju da se student finansira iz budžeta Republike Srbije. Ukoliko je student prve godine potrebno je, da je u svim razredima srednje škole ostvario najmanje vrlodobar uspeh od 3,80, a za studente viših godina studija potrebno je da su ostvarili najmanje prosečnu ocenu 7,00. Takođe, postoji mogućnost stipendiranja studenata i drugog i trećeg stepena studija, uslovi su isti kao za studente prvog stepena – budžet i prosek najmanje 7,00, s tim da je za studente na

47 <http://www.zrenjanin.rs/>

trećem stepenu studija, koji su samofinansirajući studenti iz razloga prekida kontinuiteta školovanja između drugog i trećeg stepena, omogućena stipendija ukoliko postoji poseban interes grada za stipendiranje i dalje obrazovanje studenta. Visina studentske stipendije je 8400 dinara i isplaćuje se u 10 mesečnih rata. Tokom 2019/2020. i 2020/2021. godine ukupno je stipendirano 11 studenata.

Kriterijumi koje je definisao **grad Smederevo**⁴⁸, takođe predstavljaju blaže kriterijume, koji su definisani na sličan način kao u gradu Zrenjaninu, **za učenike je postavljen kriterijum da je učenik prvi put upisao razred, a za studente da se finansiraju iz budžeta. Grad Negotin**⁴⁹ **nema posebno definisane blaže kriterijume, već se prilikom rangiranja dodeljuju dodatni bodovi učenicima i studentima sa hendikepom**, i u tom gradu nije ni bilo prijavljenih učenika i studenata za stipendije u prethodne dve školske godine, iako je broj bodova koji se dodeljuje studentima sa hendikepom, prilikom rangiranja, povećan sa 10 na 30 dodatnih bodova u školskoj 2020/2021. godini. **Opština Babušnica**⁵⁰ ne predviđa dodelu stipendija, već novčanih pomoći u dva navrata u toku godine, takođe **nema posebno definisane kriterijume, već pravo na novčanu pomoć ostvaruju svi učenici i studenti sa hendikepom, na redovnom ili vanrednom školovanju**, u visini mesečne karte na relaciji na kojoj putuju sa ili bez pratioca i 10000 dinara mesečno čime se pokrivaju troškovi ishrane i druge potrebe koje nisu obezbeđene budžetom Republike. Tokom 2020. godine opština Babušnica je dodelila 5 novčanih pomoći učenicima isplaćivanih 12 meseci, a u 2021. godini dodeljeno je 7 novčanih pomoći za 9 meseci. Što se novčane pomoći za studente tiče, nije bilo korisnika u 2020. i 2021. godini.

Opština Rekovac⁵¹ i **grad Užice**⁵² takođe **nemaju posebno definisane kriterijume za dodelu učeničkih i studentskih stipendija osobama**

48 <https://www.smederevo.org.rs/>

49 <https://www.negotin.rs/>

50 <https://www.babusnica.rs/>

51 <https://www.rekovac.rs/>

52 <http://uzice.rs/>

sa hendikepom, već prepoznaju potrebu stipendiranja tih učenika i studenata i otvaraju mogućnosti za njihovo stipendiranje po osnovi pripadnosti društveno osetljivim grupama. U Rekovcu nije bilo dodeljenih stipendija u prethodne dve školske godine, a u Užicu tokom školske 2019/2020. godine stipendirano je 6 učenika i studenata sa hendikepom – 1 učenik srednje škole i 5 studenata. U školskoj 2020/2021. godini stipendirano je ukupno 7 učenika i studenata sa hendikepom – 1 učenik i 6 studenata. Iznos stipendije za učenike u školskoj 2019/2020. bio je 5400 dinara, a u školskoj 2020/2021. 5850 dinara, isplaćivanih u 10 mesečnih rata. Iznos studentskih stipendija za školsku 2019/2020. za studente prve i druge godine studija bio je 8100, za studente treće i četvrte godine studija bio je 10800, a za studente pete i šeste godine studija prvog stepena i za studente drugog stepena studija bio je 13500 dinara. U školskoj 2020/2021. za studente prve i druge godine studija iznos stipendije bio je 8780, za studente treće i četvrte godine studija bio je 11700, dok je za studente pete i šeste godine studija prvog stepena i za studente drugog stepena studija bio 14630 dinara, isplaćivanih u 10 mesečnih rata. Grad Užice stipendira studente od prve godine studija.

Mere na koje smo naišli u konkursima koje raspisuje grad Negotin, grad Užice i opština Rekovac, s obzirom na to da onemogućavaju učenike i studente sa hendikepom da ostvare kompetitivnost, već podrazumevaju novčanu pomoć, odnosno stipendiju, samo po osnovi pripadnosti društveno osetljivim grupama, i prema tome, više liče na socijalnu pomoć, nego na učeničke i studentske stipendije, predstavljaju zapravo diskriminatorne mere, koje nisu definisane sa namerom diskriminacije, ali cilj stipendiranja učenika i studenata sa hendikepom nije puko finansiranje, već obuhvata i podršku i ohrabrivanje i osnaživanje od strane lokalne zajednice, osobama koje nastupaju iz teže pozicije, a ipak uspevaju da postignu i ostvare određene rezultate. Takođe, bitno je preduprediti svaki mogući oblik zloupotrebe stipendija koje su predviđene za mlade sa hendikepom, te je iz tog razloga bolje imati jasno i precizno definisane kriterijume, umesto tako grubih odredbi o dodavanju bodova prilikom rangiranja.

Ivanjica, Titel, Veliko Gradište, Kosjerić, Raška i Ruma, u okviru svojih konkursa za stipendiranje učenika i studenata, imaju definisane posebne kriterijume za stipendiranje studenata sa hendikepom.

Opština Ivanjica⁵³ predviđa mogućnost stipendiranja studenata sa hendikepom, uz kriterijum da je **student finansiran iz budžeta, bez obzira na prosečnu ocenu i godinu studija**. Međutim, stipendiranje je moguće od druge godine studija pa za naredne godine, nije predviđena mogućnost stipendiranja na prvoj godini studija. Tokom školske 2019/2020. dodeljena je 1 stipendija (od ukupno 46 stipendija), a tokom školske 2020/2021. godine nije bilo dodeljenih stipendija po ovom kriterijumu. U školskoj 2019/2020. stipendija za studente je iznosila 8000, isplaćivana u 10 mesečnih rata, a u školskoj 2020/2021. godini iznosila je 8500 dinara.

Opština Titel⁵⁴ predviđa stipendiranje za studente iz osetljivih društvenih grupa (kako je u konkursu navedeno) uz kriterijum da je **student prvi put upisao godinu u kojoj konkuriše za stipendiju, odnosno da nije ponavljao nijednu godinu studija**. Pravo na stipendiju ostvaruju i studenti prve godine studija, a stipendija iznosi 10000 dinara i isplaćuje se u 10 mesečnih rata. Tokom školske 2019/2020. godine ukupno je bilo stipendirano 7 studenata iz osetljivih društvenih grupa (1 student prve godine i 6 studenata druge i narednih godina studija), dok je tokom školske 2020/2021. godine stipendirano ukupno 6 studenata (2 studenta prve godine studija i 4 studenta druge i narednih godina studija).

Opština Veliko Gradište⁵⁵ predviđa **stipendiranje studenata iz osetljivih društvenih grupa ukoliko su redovni studenti**, bez obzira na fakultet ili visoku školu koju studiraju. Kriterijumi koji su predviđeni za rangiranje studenata iz osetljivih društvenih grupa jesu uspeh ostvaren u prethodnoj godini studija i godina studija. Kriterijumi se vrednuju bodovima, sabiranjem bodova se određuje mesto na rang listi. Stipendija se isplaćuje u mesečnom iznosu od 10000 dinara. Što se tiče broja stipendija koje se dodeljuju, utvr-

53 <https://ivanjica.gov.rs/>

54 <http://www.opstinatitel.rs/>

55 <http://velikogradiste.rs/>

đuje se procentualno učešće ove grupe studenata koje treba da bude minimum 50% od ukupnog broja raspisanih stipendija. Konkursima u 2019/2020. i 2020/2021. je bila predviđena 1 stipendija za studenta sa invaliditetom i 4 stipendije za studente iz osetljivih društvenih grupa u koje spadaju studenti sa hroničnim bolestima. U odgovoru na zahtev vezan za pristup informacijama od javnog značaja upućenog od strane Bobana Stojanovića opštini Veliko Gradište, broj 037-35/2021-02 od 30.08.2021. navodi se da tokom 2019/2020. i 2020/2021. godine nije bilo podnetih prijava za stipendije za studente sa invaliditetom i studente iz osetljivih društvenih grupa. Suprotno tim navodima, u dokumentima koja je opština Veliko Gradište dostavila, a to su Konkursi i Odluke o dodeli stipendija za 2019/2020. i 2020/2021. godinu, uočeno je da su u školskoj 2019/2020. bile 3 prijave na konkurs studenata iz osetljivih društvenih grupa, a u školskoj 2020/2021. je bilo 5 prijava na konkurs studenata iz osetljivih društvenih grupa. Nedorečeno je da li su stipendije i dodeljene studentima iz osetljivih društvenih grupa koji su konkurisali. Što se tiče stipendije koja se dodeljuje 1 studentu sa invaliditetom, nije bilo prijavljenih kandidata u prethodne dve školske godine.

Opština Kosjerić⁵⁶ konkursom za dodelu opštinskih stipendija za 2019/2020. godinu predviđa stipendiranje studenata sa hendikepom kojima se **dodeljuje dodatnih 10 bodova prilikom rangiranja, ali nisu definisani posebni, blaži kriterijumi na osnovu kojih bi studenti sa hendikepom konkurisali za stipendiju.** Studenti prve godine studija nemaju mogućnost da konkurišu za stipendiju. Konkurs za dodelu opštinskih stipendija u 2020/2021. godini predviđa stipendiranje studenata sa hendikepom kojima se dodeljuje dodatnih 5 bodova prilikom rangiranja. Tokom prethodne dve školske godine 2 studenta sa hendikepom su bila stipendirana. Visina stipendije varira u zavisnosti od godine studija, iznosi od 50 do 80 evra mesečno, u dinarskoj protivvrednosti i isplaćuje se 9 meseci.

Opština Raška⁵⁷ predviđa stipendiranje studenata po blažim kriterijumima po kojima nije od značaja prosečna ocena, već je bitno da je osoba re-

⁵⁶ <https://www.kosjeric.rs/>

⁵⁷ <https://raska.ls.gov.rs/>

dovan student, da nije obnavljala godinu i da se finansira iz budžeta.

Stipendiraju se studenti od prve godine studija. U 2019/2020. godini bilo je stipendirano 14 studenata koji spadaju u društveno osetljive grupe, a visina stipendije je bila 7000 dinara mesečno, isplaćivana 10 meseci, dok je u 2020/2021. stipendija povećana na 8000 dinara mesečno i bilo je stipendirano takođe 14 studenata.

Opština Ruma⁵⁸ javnim pozivom za dodelu studentskih stipendija predviđa blaže kriterijume za stipendiranje studenata iz osetljivih društvenih grupa u smislu da studenti **ne moraju da imaju sve položene ispite iz prethodnih godina studija** (nejasno je da li moraju da ispune druge kriterijume definisane za širu populaciju, kao što je prosečna ocena od najmanje 8,00). Prilikom rangiranja **studentima iz osetljivih društvenih grupa se dodeljuje 1 dodatni bod**, ali 1 dodatni bod se dodeljuje i studentima koji studiraju fakultete ili više škole koje, u skladu sa obrazovnim i strukovnim potrebama opštine Ruma, predstavljaju deficitarna zanimanja. Zatim, kako je u konkursu navedeno, prilikom rangiranja studenti iz osetljivih društvenih grupa imaju prednost, ali i ova odredba konkursa nije u potpunosti jasna u smislu da li se odnosi na to da studenti iz osetljivih društvenih grupa imaju prednost u odnosu na sve prijavljene studente, ili u odnosu na studente koji, prilikom bodovanja i rangiranja, ostvare isti broj bodova kao student iz osetljive društvene grupe. Dalje, u konkursu se navodi da, ukoliko nije moguće, na osnovu postavljenih kriterijuma, jasno odrediti ko ima prednost prilikom rangiranja, tu odluku će doneti Komisija. Javnim pozivom, odnosno konkursom, predviđena je mogućnost stipendiranja i studenata na prvoj godini studija koji se rangiraju prema uspehu ostvarenom u srednjoj školi. Visina stipendije je 8400 isplaćivana u 10 meseci. U 2019/2020. godini nije bilo studenata iz društveno osetljivih grupa koji su konkurisali za stipendiju, a u 2020/2021. godini stipendiran je 1 student.

U konkursu opštine Kosjerić nailazimo na isti način problematičnu meru kao i u konkursima grada Negotina, grada Užica i opštine Rekovac, gde se stipendija dodeljuje samo po osnovi pripadnosti društveno osetljivoj grupi

⁵⁸ <https://www.ruma.rs/>

prostim dodavanjem bodova prilikom rangiranja, što otvara mogućnosti za brojne zloupotrebe. Konkursi opština Velikog Gradišta i Rume su dosta nedorečeni, nejasni i neprecizni, pa nije ni čudno da nije bilo studenata koji su konkurisali za stipendije. Među opštinama koje stipendiraju studente ili učenike sa hendikepom prema blaže definisanim kriterijumima i koje imaju jasno i precizno definisane kriterijume izdvajamo grad Beograd, opštinu Knjaževac, grad Zrenjanin, grad Smederevo, opštinu Ivanjicu, opštinu Titel i opštinu Rašku.

BLAŽE DEFINISANI KRITERIJUMI ZA STIPENDIRANJE UČENIKA I STUDENATA SA HENDIKEPOM

Grad Beograd, opština Knjaževac, grad Zrenjanin, grad Smederevo, opština Ivanjica, opština Titel i opština Raška su lokalne samouprave koje izdvajamo jer imaju pregledno, precizno i jasno definisane blaže kriterijume za stipendiranje učenika ili studenata sa hendikepom. Ranije je naglašeno da grad Zrenjanin ima najpotpunije definisane kriterijume. Upravo je grad Zrenjanin jedina lokalna samouprava koja stipendira i učenike i studente od prve godine srednje škole, odnosno fakulteta, što izdvajamo kao jako bitnu meru, iz razloga što je u prvoj godini, koja je ujedno i godina prilagođavanja i upoznavanja, veoma bitna podrška u vidu novčane pomoći učenicima i studentima, ali i njihovim porodicama, naročito u situacijama gde se učenik, odnosno student, prvi put odvajaju od svoje kuće, porodice i sredine i seli neku drugu, nepoznatu sredinu. Grad Zrenjanin takođe stipendira studente sa hendikepom na drugom i trećem stepenu studija. Opština Titel i opština Raška su lokalne samouprave koje predviđaju stipendiranje samo studenata sa hendikepom i one takođe stipendiraju studente od prve godine studija.

Sledeći kriterijum na koji nailazimo u većini konkursa, jeste da je redovan učenik, odnosno redovan student i da je prvi put upisao razred, odnosno godinu. U nekim konkursima smo naišli na prosečnu ocenu koja je data

kao uslov za stipendiranje učenika i studenata, ta prosečna ocena je manja u odnosu na prosečnu ocenu po kojoj se dodeljuju stipendije učenicima i studentima iz šire populacije i varira, za učenike od 3,50 gde je najniža (opština Knjaževac), do 4,00 (grad Beograd). Za stipendiranje studente nailazimo na dva različita kriterijuma koji se smenjuju od konkursa do konkursa, u pitanju je kriterijum da je student na budžetu, što, da podsetimo prema odredbama Zakona o visokom obrazovanju, podrazumeva da je student u prethodnoj godini ostvario 36 ESPB bodova (opština Ivanjica, opština Raška), do kriterijuma prosečne ocene (nevezano za broj bodova ili godinu koju je student upisao), najniža je 7,00 (opština Knjaževac i grad Zrenjanin).

Kada pogledamo broj stipendija koji je dodeljen po ovim kriterijumima, vidimo da je opština Knjaževac tokom 2020/2021. stipendirala ukupno 10 učenika i studenata (u 2019/2020. nije bilo dodeljenih stipendija). Grad Beograd je stipendirao najviše učenika i studenata u prethodne 2 školske godine, što nije iznenađujuće s obzirom na broj stanovnika, pa je u 2019/2020. stipendirano ukupno 38 osoba, 13 učenika i 25 studenata (od ukupno predviđenih 45 učeničkih i studentskih stipendija za učenike i studente sa hendikepom), a 2020/2021. dodeljene su 42 stipendije, 21 učenička i 21 studentska (od ukupno predviđenih 65). Grad Zrenjanin je tokom 2019/2020. i 2020/2021. godine dodelio ukupno 8 učeničkih stipendija i 11 studentskih stipendija.

Lokalne samouprave koje stipendiraju studente sa hendikepom - opština Titel tokom školske 2019/2020. godine stipendirala je 7 studenata iz osetljivih društvenih grupa, dok je tokom školske 2020/2021. godine stipendirano ukupno 6 studenata; opština Ivanjica je tokom školske 2019/2020. dodelila 1 stipendiju, a tokom školske 2020/2021. godine nije bilo prijavljenih studenata; opština Raška tokom 2019/2020. godine stipendirala je 14 studenata koji spadaju u društveno osetljive grupe, dok je u 2020/2021. bilo stipendirano takođe 14 studenata.

Zaključujemo da su bolje rezultate, kada je reč o broju dodeljenih stipendija, imali grad Beograd, grad Zrenjanin, opština Titel i opština Raška, a ta-

kođe, u pitanju su lokalne samouprave koje stipendiraju učenike, odnosno studente od prve godine studija.

Kada govorimo o visini stipendija, one zavise od budžeta kojim raspolažu lokalne samouprave i od toga koliko izdvajaju i ulažu u razvoj obrazovanja. U nekim lokalnim samoupravama stipendije su iste kao republička stipendija, iznose 8400 dinara, u nekim su manje, a u nekima i veće.

Što se tiče broja stipendija koji je predviđen za učenike i studente sa hendikepom, taj broj varira u odnosu na ukupan broj učeničkih i studentskih stipendija, i smatramo da bi on trebalo da bude određivan za svaku godinu ponaosob, u zavisnosti od broja prijavljenih učenika i studenata koji konkurišu za stipendije, a sa ciljem da budu stipendirani svi učenici i studenti sa hendikepom koji konkurišu za stipendiju i koji ispunjavaju sve uslove konkursa.

Nakon detaljnog uvida u konkurse i analize kriterijuma i rezultata koje su kriterijumi dali u pojedinim lokalnim samoupravama, predlažemo sledeće kriterijume po kojima bi se stipendirali učenici i studenti sa hendikepom.

KRITERIJUMI ZA STIPENDIRANJE UČENIKA SA HENDIKEPOM:

redovan učenik koji je prvi put upisao prvu, drugu, treću ili godinu srednje.

KRITERIJUMI ZA STIPENDIRANJE STUDENATA SA HENDIKEPOM:

redovan student prve, koji je upisan sa statusom studenta na budžetu ili sa primenom afirmativnih mera, ili redovan student viših godina studija visokoškolskih ustanova sa akreditovanim studijskim programima, a koji je u prethodnoj školskoj godini ostvario najmanje 36 ESPB poena, bez obzira na prosečnu ocenu. Pravo na stipendiju ima svaki student sa hendikepom koji uz navedene uslove za istu godinu studija u nekoj od prethodnih školskih godina već nije koristio nijednu od stipendija koje se dodeljuju iz budžeta Republike Srbije na republičkom, pokrajinskom ili lokalnom nivou. Istovremeno, pravo na stipendiju ima svaki student sa hendikepom koji je u toku studiranja imao prekid kontinuiteta u upisivanju godine za godinom zbog prekida u studiranju, gubitka statusa studenta na budžetu i drugih razloga.

Predlaže se da ove blaže kriterijume, lokalne samouprave u Srbiji uključe u svoje planove razvoja, kao meru za unapređivanje inkluzivnog obrazovanja, na osnovu koje će gradonačelnik, odnosno predsednik opštine donositi Odluku o stipendiranju učenika i studenata, ili Pravilnik koje donosi organ lokalne samouprave u skladu sa zakonom.

MERE PRAKTIČNE POLITIKE

- Uključenje definisanih kriterijuma za stipendiranje učenika i studenata sa hendikepom u Plan razvoja lokalne samouprave, kao mere za dalje unapređivanje inkluzivnog sistema obrazovanja i vaspitanja;
- Povećanje udela budžeta koji je namenjen za inkluzivno obrazovanje i vaspitanje i njegovo preusmeravanje ka stipendiranju učenika i studenata sa hendikepom;
- Uključivanje blaže definisanih kriterijuma za stipendiranje učenika i studenata sa hendikepom u konkurse lokalnih samouprava za dodelu učeničkih i studentskih stipendija;
- Unapređivanje konkursa lokalnih samouprave koje imaju definisane neke kriterijume ili uslove po kojima dodeljuju stipendije ili novčanu pomoć učenicima i studentima sa hendikepom, prema smernicama koje su definisane ovom praktičnom politikom, tako da podstiču kompetitivnost mladih sa hendikepom.

POKAZATELJI REZULTATA PRAKTIČNE POLITIKE

- Broj jedinica lokalnih samouprava koje su stipendiranje mladih sa hendikepom prema blaže definisanim kriterijumima, uključile u svoj Plan razvoja, kao meru unapređivanja inkluzivnog obrazovanja;
- Deo finansija koji je preusmeren i uložen u inkluzivno obrazovanje i vaspitanje i stipendiranje mladih sa hendikepom na lokalnom nivou;

- Broj jedinica lokalnih samouprava koje su u svoje konkurse dodale mogućnost stipendiranja učenika i studenata sa hendikepom prema blaže definisanim kriterijumima;
- Broj dodeljenih stipendija učenicima i studentima sa hendikepom;
- Unapređene i poboljšane odredbe konkursa za stipendiranje učenika i studenata sa hendikepom u skladu sa smernicama definisanih ovom praktičnom politikom, u jedinicama lokalnih samouprava koje su i ranije predviđale stipendiranje mladih sa hendikepom.

ZAKLJUČAK

Inkluzivno obrazovanje u Srbiji je institucionalizovano 2009. godine Zakonom o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja i od tada je dosta urađeno na njegovom razvoju. Formirane su Interresorne komisije na lokalnom nivou, organizovani su individualizovani planovi nastave, nastavnici i profesori redovno prolaze obuke i usavršavanja za rad sa osobama sa hendikepom, usvojene su afirmativne mere za upis na visokoškolske ustanove, kao i blaži kriterijumi za dodelu republičke stipendije studentima sa hendikepom.

Lokalna samouprava se sve više prepoznaje kao glavni pokretač i nosilac pozitivnih promena, uključujući i dalji razvoj inkluzivnog obrazovanja. Zakonom o lokalnoj samoupravi umnogome su porasle nadležnosti lokalnih vlasti i sve više se prepoznaje značaj decentralizacije, ali i dekoncentracije vlasti i ulaganja u lokalni ekonomski razvoj, koji pored razvoja privrede i ekonomije podrazumeva i razvoj drugih oblasti značajnih za unapređenje kvaliteta života ljudi u zajednici i podizanje celokupnog životnog standarda – kulture, obrazovanja, životne sredine, socijalne zaštite i drugo.

U oblasti inkluzivnog obrazovanja, koje za cilj ima osnaživanje osoba sa hendikepom i njihovo ravnopravno uključivanje u zajednicu, postoji još dosta prostora za poboljšanje, jedna od oblasti koju je neophodno dodatno razviti i unaprediti, jeste oblast učeničkih i studentskih stipendija. Osobe sa

hendikepom su prepoznate kao osobe u većem riziku od siromaštva i socijalne isključenosti. Zbog otežanih uslova u kojima se nalaze, pristup obrazovanju, naročito visokom obrazovanju, im je često ograničen. S obzirom na to neophodna im je podrška neposredne sredine u kojoj žive i školuju se. Obrazovanjem, pored toga što osobe postaju samostalnije i kompetitivnije na tržištu rada, postaju i ravnopravni članovi zajednice, smanjuje se problem siromaštva i nezaposlenost u državi, kao i mogućnost socijalne isključenosti osoba sa hendikepom.

U Srbiji, broj lokalnih samouprava koje stipendiraju učenike i studente sa hendikepom prema blaže definisanim kriterijumima je veoma mali - 6 JLS stipendira učenike i studente sa hendikepom, i još 6 JLS stipendira samo studente sa hendikepom. Kriterijumi koji su definisani kao blaži često su neprecizni i nedorečeni, pa nailazimo na situacije gde nema prijavljenih učenika i studenata za dodelu stipendija.

Ova publikacija koja rezultira analizom praktične politike, nakon detaljnog uvida u konkurse koje lokalne samouprave raspisuju, proučavanjem definisanih kriterijuma, svih slabosti i mana kriterijuma, ali i uspešno ostvarenih rezultata definisanih kriterijuma, koji su izvedeni dovođenjem u vezu kriterijuma sa brojem prijavljenih učenika i studenata za stipendije i dodeljenih stipendija, nudi jasan i precizan model blaže definisanih kriterijuma i za učenike i za studente sa hendikepom. Predlog praktične politike jeste da lokalne samouprave, kao meru daljeg razvoja inkluzivnog obrazovanja, uključe blaže definisane kriterijume u svoje Planova razvoja koje, prema odredbama Zakona o planskom sistemu, donose za period od najmanje 7 godina. Pored konkretnih kriterijuma, analiza predlaže i konkretne mere za sprovođenje praktične politike, kao i pokazatelje rezultata, koji treba da izmere i evaluiraju uspešnost implementacije praktične politike.

Praktična politika je potkrepljena relevantnim članovima zakona i Ustava Republike Srbije, kao i međunarodnim ugovorima i konvencijama koje je Srbija potpisala i ratifikovala, čime je na sebe preuzela obavezu ispunjavanja odredbi iz tih ugovora i konvencija.

BIBLIOGRAFIJA

- Milan M. Marković, *Popis stanovništva, domaćinstava i stanova 2011. u Republici Srbiji – Osobe sa invaliditetom u Srbiji*, Republički zavod za statistiku, Beograd, 2014.
- *Nacionalna strategija za mlade za period od 2015. do 2025. godine* „Službeni glasnik RS“ broj 22 od 27. februara 2015. godine
- *Opšti komentari Komiteta za prava osoba sa invaliditetom: broj 6 o ravnopravnosti i nediskriminaciji i broj 7 o učešću osoba sa invaliditetom, uključujući i decu sa invaliditetom, preko njihovih reprezentativnih organizacija, u sprovođenju i praćenju Konvencije*, Nacionalna organizacija osoba sa invaliditetom Srbije, Beograd, 2019.
- *Pravilnik o utvrđivanju prava na upis lica sa invaliditetom*, dostupno na: http://www.bg.ac.rs/files/sr/univerzitet/univ-propisi/Pravilnik_upis_lica_invaliditet.pdf
- *Strategija razvoja obrazovanja i vaspitanja u Republici Srbiji do 2030. godine*, dostupno na: https://www.mpn.gov.rs/wp-content/uploads/2021/02/1-SROVRS-2030_MASTER_0402_V1.pdf
- *Strategija smanjenja siromaštva u Srbiji*, dostupno na: https://www.mei.gov.rs/upload/documents/nacionalna_dokumenta/strategija_siromastvo.pdf
- *Strategija unapređenja položaja osoba sa invaliditetom u Republici Srbiji za period od 2020. do 2024. godine* „Službeni glasnik RS“ br. 44 od 27. marta 2020.
- *Strategija za smanjenje siromaštva u Srbiji*, Vlada Republike Srbije, Beograd, 2003.
- *United Nations*: <https://sdgs.un.org/topics/education>
- *Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima*, član 26. dostupno na: <http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2013/02/Univerzalna-deklaracija-o-ljudskim-pravima-1948.pdf>

- *Ustav Republike Srbije* „Službeni glasnik RS“ br. 98/2006.
- *Zakon o državnoj upravi* „Službeni glasnik RS“ br. 79/2005, 101/2007, 95/2010, 99/2014, 47/2018 i 30/2018 – dr. zakon
- *Zakon o mladima* „Službeni glasnik RS“ br. 50/2011.
- *Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja* „Službeni glasnik RS“ br. 88/2017, 27/2018 – dr. zakon, 10/2019, 27/2018 – dr. zakon, 6/2020 i 129/2021.
- *Zakon o osnovama sistema obrazovanja i vaspitanja* „Službeni glasnik RS“ br. 72. od 3. septembra 2009.
- *Zakon o planskom sistemu Republike Srbije* „Službeni glasnik RS“ br. 30/2018.
- *Zakon o potvrđivanju Konvencije o pravima osoba sa invaliditetom* „Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori“ br. 42/2009.
- *Zakon o socijalnoj zaštiti* „Službeni glasnik RS“ br. 24/2011.
- *Zakon o sprečavanju diskriminacije osoba sa invaliditetom* „Službeni glasnik RS“ br. 33/2006 i 13/2016.
- *Zakon o učeničkom i studentskom standardu* „Službeni glasnik RS“ br. 18/2010, 55/2013, 27/2018 – dr. zakon i 10/2019.
- Konkurs za dodelu studentskih stipendija, dostupno na: https://studenti.unicreditbank.rs/upload/documents/Konkurs_za_dodelu_studentskih_stipendija_za_skolsku_2021_2022_godinu_plakat.pdf
- *Zakon o visokom obrazovanju* „Službeni glasnik RS“ br. 88/17, 73/18, 27/18 – dr. zakon, 67/19, 6/20 – dr. zakoni, 11/21 – autentično tumačenje, 67/21 i 67/21 – dr. zakon
- Zvanična internet prezentacija grada Beograda: <https://www.beograd.rs/cir/>
- Zvanična internet prezentacija grada Negotina: <https://www.negotin.rs/>

- Zvanična internet prezentacija grada Smederava:
<https://www.smederevo.org.rs/>
- Zvanična internet prezentacija grada Užica:
<http://uzice.rs/>
- Zvanična internet prezentacija grada Zrenjanina:
<http://www.zrenjanin.rs/>
- Zvanična internet prezentacija opština Veliko Gradište:
<http://velikogradiste.rs/>
- Zvanična internet prezentacija opštine Babušnica:
<https://www.babusnica.rs/>
- Zvanična internet prezentacija opštine Ivanjica:
<https://ivanjica.gov.rs/>
- Zvanična internet prezentacija opštine Knjaževac:
<https://knjazevac.ls.gov.rs/>
- Zvanična internet prezentacija opštine Kosjerić:
<https://www.kosjeric.rs/>
- Zvanična internet prezentacija opštine Raška:
<https://raska.ls.gov.rs/>
- Zvanična internet prezentacija opštine Rekovac:
<https://www.rekovac.rs/>
- Zvanična internet prezentacija opštine Ruma:
<https://www.ruma.rs/>
- Zvanična internet prezentacija opštine Titel:
<http://www.opstinatitel.rs/>

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

378-056.26/.36-057.875
352:336.57(497.11)

ПЕТРОВИЋ, Агатиња, 1994-

Stipendije za učenike i studente sa hendikepom u jedinicama lokalne samouprave u Republici Srbiji / autori Agatina Petrović, Boban Stojanović ; [saradnik Milan Janković]. - Beograd : Udruženje studenata sa hendikepom, 2022 (Beograd : Kuća štampe plus). - 61 str. : graf. prikazi, tabele ; 25 cm

"Istraživanje je realizovano u okviru projekta 'Dijalog za razvoj inkluzivnih politika u oblasti učeničkog i studentskog standarda za učenike i studente sa hendikepom u lokalnim zajednicama.'" --> kolofon. - Tiraž 200. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. - Bibliografija: str. 59-61.

ISBN 978-86-86417-14-5

1. Стојановић, Бобан, 1989- [аутор]
а) Инклузивно образовање -- Србија б)
Локална самоуправа -- Стипендирање --
Србија

COBISS.SR-ID 75391753

BOŠ | BEOGRADSKA
OTVORENA
ŠKOLA

Ovaj projekat finansira
Evropska Unija

#EY
ЗА ТЕБЕ

Udruženje studenata sa hendikepom i Grupa za analizu i kreiranje javnih politika

„Ova publikacija je nastala u okviru projekta Beogradske otvorene škole „Dijalog promena“, koji se sprovodi uz finansijsku podršku Evropske unije. Stavovi i mišljenja autora izneti u ovoj publikaciji ne predstavljaju zvanične stavove Evropske unije, ni Beogradske otvorene škole, iza njih je isključivo odgovoran autor”

ISBN 978-86-86417-14-5

9 788686 417145

Република Србија
МИНИСТАРСТВО ЗА ЉУДСКА И МАЊИНСКА ПРАВА
И ДРУШТВЕНИ ДИАЛОГ

ВЛАДА РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ
РЕПУБЛИЧКИ СЕКРЕТАРИЈАТ
ЗА ЈАВНЕ ПОЛИТИКЕ

УНИВЕРЗИТЕТ
БЕОГРАДУ

OLOF PALME
INTERNATIONAL
CENTER

